HISTORICA RELATIO

DE ORTV ET PROGRESSV HAERESVM IN GERMANIA, PRÆSERTIM VERO AVGVSTÆ VINDELICORVM.

Ex antiquis Annalibus MSS. cuiusdam contemporanei fideliter descripta, & nunc publici juris facta.

Anno 1654.

A fructibus eorum cognoscetis eos.
Matth. 7.

Ad B.V. Mariam in Rottenbuch

Cum facultate Superiorum.
INGOLSTADII, Typis GEORGII HÆNLIN.
ANNO M. DC. LIV.

Ad
Bibl.
Stad.
Gand.

HISTORICA RELATIO DE ORTV ET PROGRESSV HÆRESVM IN GERMANIA, PRÆSERTIM VERO AVGVSTÆ VINDELICORVM.

ANno Domini 1518. Maximilianus Imperator diætam Auguſtæ ad feſtum S. Vdalrici omnibus Principibus & membris Romani Imperij indixit. In quo conuentu cónuenerunt tres Reuerendiſſimi Domini Cardinales, Caietanus, Gurcenſis, & Moguntinus ibidem inueſtitus: Pluresque Regum Oratores, Principes Electores, & omnes ferè Germaniæ Principes, Duces, Marchiones, Comites, Barones, ac Nobiles, Communitates, cum magnâ parte Epiſcoporum, qualis in Imperio ſupra triginta annos viſus non eſt. I. 1518.

Ad illam diætam etiam vocatus fuit Doctor Martinus Luther Ordinis Heremitarum S. Auguſtini ex Monaſterio Wittenbergenſi, vbi Fridericus Dux Saxoniæ cum ſuâ curiâ reſidentiam habebat: qui oriundus fuit de Eiſleben ſub dominio Comitum de Mansfelden. Is Doctor Martinus cœpit ſcribere atque prædicare contra poteſtatem Papæ, & claues Eccleſiæ. Quare citatus venire recuſauit ad curiam, ſeu aliunde, niſi in Germaniam, & non aliter, niſi ſub ſaluo conductu, de loco ad locum ſibi placito & tuto. Et hoc non niſi ſigillis Cæſaris & Electorum Principum litteris roboratis, quod & factum fuit. Cùm autem Auguſtam veniſſet, diſputationem cum Doctore Ioanne Eggio ſubire recuſauit, niſi in partibus Saxoniæ. Quare ad Lipſiam ſequentis anni dies diſputationis indicta fuit. Cardinalis etiam Caieranus Thomas tituli S. Sixti Legatus, ex quo diſputationem recuſauit, petijt contra Lutherum juridicum proceſſum, tamquam contra hæreticum & Schiſmaticum, II.

& à Sede Apostolica condemnatum: quod sibi denegatum fuit, propter saluum scriptum conductum Cæsaris & Principum Electorum. Hunc Friderieus Dux Saxoniæ, Princeps Elector, commensalem habuit, & ex-tunc semper fouit ac protexit.

III. 1519. D. Ioannes Egk Theologus, Rector Vniuersitatis Ingolstadiensis, Lipsiæ cum Luthero publicè disputauit coram Notarijs & testibus, præsentibus Ducis Georgij Saxoniæ Consiliarijs, atque totâ Vniuersitate, de potestate clauium, ac aliorum plurimorum errorum. Fuitque ab Egkio Wiclephista & Hussita nominatus. Disputatione finitâ, disputata ac narrata omnia sigillo Principis Georgij munita fuerunt, & ad Gymnasium Parisiense missa pro sententiâ ferendâ. Parisienses autem post maturam examinationem, dederunt sententiam contra Lutherum tamquam hæreticum, & quòd Egkius optimè de fide Christianâ sensisset.

Littera Facultatis Theologicæ studij Lipsensis de superiori disputatione.

VNiuersis & singulis S. M. Ecclesiæ filijs, quorumcumque statuum, dignitatum, & præeminentiarum titulis effulgeant, præsentes nostras patentes litteras lecturis, seu audituris.

Nos Matthæus Heininger Haynensis, artium & S. Theologiæ Professor Collegij maioris studij Lipsiensis, Merseburgensis Diœcesis Collegiatus Vice-Decanus, ceteriq; Magistri & Professores Facultatis Theologicæ dicti studij Lipsiensis; salutem in Domino, ac firmam plenamq; notitiam omnium ac singulorum infrà scriptorum. Cùm naturalis æquitatis hortatu, & diuinæ legis præceptione, quiq; hominum fidos sese veritati testes exhibere suadeantur & iubeantur, multoq; propensiores in hoc munere diuinorum eloquiorum disquisitores, & omni curâ quæsitæ & cognitæ veritatis declamatores esse debeant, vt hanc sincero testimonio, nullis corrupti odijs, nullis adducti fauoribus, nullo denique reprehensibili conatu præfracti edisserant. Hanc ob rem, à notis, visis, auditis & cognitis attestamur, in arduæ disputationis serie egregium, clarissimum, & doctissimum virum Ioannem Egk um, artium, Decretorum, & Theologiæ Doctorem, Canonicum Eystettensem, ac Procancellarium Ingolstadiensem,

stadiensem, &c. contra egregios & eximios viros & Dominos Andream Bodenstein *Carolostadium, & R. P. Martinum Luther Augustinianum, Sacræ Theologiæ VVittenbergensis studij Professores, in nostrâ Lipsensi Academiâ susceptæ, pro veritatis orthodoxæ fidei secundùm præstitutas vtrimque ex constituto conclusiones tuitione statuto tempore intrepidum se obtulisse, intraque Lipsica mœnia 22. Iunij affuisse, & eiusdem mensis 27. die in arenam lato animo, & hilari vultu descendisse, in capacissimâ Ducalis arcis aula, ad hoc egregiè instructâ, strenuum pugilem in omnem partem armatum gessisse, mirâ memoriæ retinentiâ insignem, multa aduersæ partis obiecta, eodem quo edebantur ordine recensuisse, nodosq; retexuisse: Suas verò sententias eximiâ Scripturarum peritiâ fretum confirmasse, non leuibus Sophistarum tendiculis vixum, aut vanis verborum fumis instructum egisse. Disputandi denique legem per Illustrissimi Principis nostri & Domini, D. Georgij Saxoniæ Præsidis prouinciæ Thuringiæ, &c. Consiliarios, Vniuersitatis nostræ maiores præscriptum secutum, virili modestiâ in omni actu apparuisse, ad omnia Dominorum vota morigerum. Hæc, vt præmisimus, testamur.*

In cuius rei fidem, & euidens testimonium, præsentes nostras patentes litteras Sigillo Facultatis nostræ Theologicæ jussimus & fecimus appensione communiri. Datum Lipsiæ, 25. die mensis Iulij. Anno 1519.

Tunc Lutherus ad peiora dilapsus fuit, Imagines Sanctorum deleuit, altaria destruxit, Venerationem B. MARIÆ Virginis & Sanctorum spreuit, lumina lampadarum ac cereorum derisit, ieiunium abrogauit, Missam sacrificium esse noluit, Confessionem non esse necesse docuit, Sacra Concilia contempsit, Epistolam secundam Petri Apostoli, atque Epistolam Iacobi Apostoli, atque Apocalypsim refutauit. Ordines & Virginitatem despexit. Demum & ipse ab ordine apostatauit, & Catharinam de Born, nobilem feminam, monialem tamen, in vxorem duxit anno Domini 1524. Multa cœnobia suâ doctrinâ euacuauit & apostatare fecit. Et vt paucis verbis concludam, omnes fæces omnium aliarum hæresum in vnum recollegit, renouauit, docuit, atque instituit. Quem Fridericus Dux Saxoniæ, sicut eius verus discipulus, fouit & IV.

protexit, & in arce suâ tamquam amicum charissimum fouit, atque secum retinuit, & demum, vt perfectus discipulus, in doctrinâ Lutheranâ vitam finiuit.

V. Lutheri discipuli & coadiutores fuêre Carolstadius Archidiaconus, etiam vxoratus; Philippus Melanchthon, Oecolampadius apostata, Zwinglin, & alij quàm plurimi. Ipse autem D. Martinus Luther tamquam Schismaticus & hæreticus à Leone Papâ in propriâ personâ cum omni solemnitate execratus & excommunicatus fuit. Et sequenti anno à Carolo Cæsare post coronationem banno Imperiali innodatus, in diætâ Wormatiensi, & communi consensu Principum, & aliorum membrorum Romani Imperij vnà cum Cæsare, etiam Doctrina Lutheri prohibita fuit & incassata. Malè autem obseruata fuit hæc inhibitio, præsertim à ciuitatibus Imperialibus, vbi Lutherana factio semper progressum habuit, contra multifariam admonitionem Cæsaris. Luther etiam contempsit excommunicationem Papæ, & bannum Cæsaris; ita ex post sui adhærentes fecêre.

Anno Christi M. D. XXIV.

I. AVgustæ in profesto Tiburtij & Valeriani, 13. die Aprilis, nocte in Cathedrali Ecclesiâ cum sanguine deletæ fuerunt Crucifixi, Montis Oliueti, B. MARIÆ Virginis, & aliorum Sanctorum, in Epitaphijs mortuorum, in cœmeterio, atque ambitu, Imagines, per calceatorem & eius seruum, qui domum habet prope Ecclesiam S. Crucis. Is tribus diebus latuit, deinde vt reatum cognouit, inhabitatio vrbis ei ad spatium vnius anni fuit inhibita. In breui autem iterum fuit admissus. Calceator iste vocabatur Georgius Neslin.

II. Augustæ in die S. Sixti, in colle Perlach ante Capitolium horâ 8. ante meridiem congregati fuerunt illorum propriâ præsumptione quasi 1300. viri, rogantes Senatum, vt Fratrem Minorem Prædicantem Lutheranum in Prædicaturâ stare permanereq; permitterent. Quibus Senatus respondit, quòd pium respectum erga eos habere velint, & Doctorem Vrbanum Regium

loco

loco illius conſtituere, quouſq; alius idoneus prædicator ordinaretur. Tale reſponſum ſatis tranquille populus communitatis accepit: putabat itaque Senatus iam illam ſeditionem penitus extinxiſſe, cœperuntque in conſilio de alijs negotijs tractare. Nihilominus infra iſtum tractatum miſerunt ad D. Vrbanum Regium Senatores Conradũ Hervvart & Vdalricum Rechlinger. Senatores verò in conclaui ſedentes, cùm aliquantiſper formidine circumdati fuiſſent, Magiſter ciuium Hieronymus Imhoff eos conſolatus eſt his verbis: Domini mei & conſultores, nolite metuere, quia optimam, bonam, & obedientem communitatem habemus, quæ nihil contra Senatum molitur. Vix verba illa conſolatoria complcuerat, iterum clamor ſeditioſus ab extra à populo exortus eſt. Cumque Magiſter ciuium ad eos egreſſus cauſam clamoris interrogaſſet, confusè clamauerunt: Nos volumus habere F. Minorem omni modo in prædicatorem; petieruntque Chriſtophorum Hervvardt Senatorem, qui eis in Senatu intentionem illorum proponeret. Cumq; aliter ſedari non poſſent, F. Minor illis in prædicatorem admiſſus fuit. Cùm autem Senatus illis ſatisfeciſſet, putabat eos iam quietos eſſe. Paruo interuallo iterum ab extra Capitolij, & in foro ſeditio & clamor exortus fuit, erantque Senatores in tali formidine, quòd non auderent feneſtras aperire, vt per rimas reſpicerent, quid ageretur. Tertiâ igitur vice Senatum adierunt, rogantes, pariterque volentes, ne in poſterum vllus puniretur, qui huiuſmodi concioni interfuiſſet, quia bono animo id feciſſent. Quibus Doctor Conradus Peüttinger reſpondit: Quod bonâ intentione ac animo feciſſent, ita ſicut feciſſent, ita à Senatu acciperetur: quare cum pace ad propria redirent. Hæc autem reſponſio eſt data eis horâ 12. Nam Senatus pænè vſque ad primam horam in conſilio ſedit.

In Vigilia S. Laurentij clam antea in nocte mandauit omnibus ſtipendiarijs & officialibus Senatus, vt circa horam ſextam diei omnes adeſſent armati ſuis galeis atque loricis, tamquam vellent ad bellum procedere, & ante Capitolium expectarent, vſque ad maiorem deliberationem Senatûs. Qui officiales juſſa fideliter III.

executi

executi sunt. Deinde stuba ciuium, & stuba Scabionatorum per eos locatæ fuêre. Et in illâ die officiales & stipendiarij bis juramentum præstiterunt Senatui, quòd velint ei assistere atque protegere. Georgius Vetter, & Hieronymus Imhoff de manè domum Senatoriam cataphracti & totaliter armati, ac si bellum inire vellent, adierunt. Et post prandium horâ secundâ similiter omnes Consules fecerunt senes & juniores.

IV. Fuerunt tunc omnes bombardæ & machinæ & alia armatura totaliter collocata in domo, vulgariter Katzen-Stadel. Timebat autem Senatus, ne populus iterum in seditionem concitaretur, & domum illam præoccuparent, & inde damnum magnum illis & communi ciuitati eveniret. Quare pro diuisione bombardarum laborem subierunt, simul & timorem, ne interim sub diuisione iterum seditio oriretur. Miserunt autem ad omnia Monasteria & Hospitale, vt omnes equi illorum adducerentur pro vehendis machinis, & nesciebatur quò locorum. Matthæus Langenmantel ad Katzenstadel fuit deputatus à Senatu, vt nullum intrare permitteret, neque bombardas abducere, vsq; eò secundariè nuntius specialis ex Senatu mitteretur. Quo facto Bombardæ adductæ fuêre ad nouam structuram, vulgariter Paster). His omnibus peractis Senatus horâ pænè sextâ cum pace ad lares proprios abscessit. Canonici verò in Tumo, interim se fugâ ex vrbe subtraxerunt, quamuis antea à Senatu auisati fuissent, ne ex futuris contingentibus vllum timorem incurrerent.

V. In octauâ B. Mariæ Virginis, 15. die Septembris, Senatus Augustensis in medio diametri juxta Capitolium, & Ecclesiam S. Petri, duos textores, principales seditionis, capite plecti fecerunt, Ioannem Kager, & Ioannem Speiser, ambos Sexagenarios. Excessus illorum proclamatus fuit, quòd fuerunt blasphemi, & quòd in die Hilariæ egerint contra Senatum & Rempublicam. In vinculis ante ipsos Missa pro eorum communione celebrata fuit, vt clàm prouiderentur, vt de illorum punitione neminî constaret, ne exinde aliqua seditio oriretur. Ioannes Speiser Sacramentum noluit accipere, nisi ei sub vtraque specie detur,

quod

quod Senatus recusauit; quare sine prouisione punitus fuit: alter verò cum deuotione Eucharistiam sumpsit. Super ipsos campana Sturmglogg etiam non fuit pulsata.

Augustæ Bastia seu fortalitium juxta portam Werterbrucker-Thor constructa est. Et habitationes in cœmeterio ante Ecclesiæ B. MARIÆ Virginis portam pro mechanicis atque pro rebus venalibus ibidem reseruandis & exponendis, sine scitu & voluntate Canonicorum, quod ægrè tulêre. VI.

Anno Christi. M. D. XXV.

AVGVSTÆ Senatus ordinauit, ne pauperes mendicantes ostiatim postulantes, domos accederent more antiquo: sed constituerunt tres ciues super huiusmodi negotium, quibus deputauêre quatuor seruos, qui omni Dominicâ die per Ecclesias Parochiales incederent, postulantes eleemosynam ad Generalem bursam pauperum. Fundum etiam fecêre in Ecclesiâ S. Petri ad reponendam pecuniam pro pauperibus placito tempore, & omni Sabbato indigentibus distribuêre, cuilibet dantes secundùm descriptionẽ in vnâ schedulâ juxta necessitatem pro tempore etiam secundùm fauorem, quatuor etenim serui interdum sinistrè agebant. Monasterium S. Vdalrici dabat quotidie ex deuotione & non ex jure, omnibus aduenientibus frustum panis in eleemosynam. & omni feriâ secundâ magnus concursus pauperum erat. Misit autem Senatus ad nos rogando, vt etiam aliquid ad bursam pauperum daremus. At nos spopondimus ad placitum nostrum ex parte, vel ex toto per nos iterum reuocando, 32. panes, vulgariter Haußlatb, quocumq; tempore. I.

Anno Christi M. D. XXVI.

AVdiui ab Abbate de Weingartten, qui etiam vnus est ex Senatu procerum Ligæ, Petrum Aichelin, qui Prouós Ligæ est, ipsum vsq; in finem anni illius, 1200. Presbyteros & Monachos, Lutheranos atque rusticos decollasse, & strangulasse. Et in omnibus finibus Ligæ Sueuicæ 10000. decol- I.

latos atque ſuſpenſos fore, prout in diætâ Auguſtenſi coram proceribus Ligæ lectum fuit. Ac deinde ipſe Petrus Aichelin ab eiſdem Dominis nouam poteſtatẽ atque ſchedulam recepit, in quâ transgreſſorum nomina continebantur.

II. In die S. Afræ miſerunt juniores Palatini ex Laugingen ſuum equitatum ad Elvvangen, qui ibidem ceperunt Plebanum, atque Doctorem prædicatorem ibidem, eoſque in Dilingen Epiſcopo captiuos præſentarunt propter Lutheranam factionem, duobus etiam Presbyteris digitos amputauerunt eádem causâ, atque propter perjurium. Poſtquam autem Plebanus & Prædicator fuerunt degradati, Plebanus pertinaciter perſeuerauit in ſua malitia, Doctor verò prædicator deuotè ſe habuit reuocans omnes errores ſuos, conteſtans ſe ſcriptis Eraſmi Roterodami eſſe ſeductum. Et ſi Plebanus non ita proteruè ſe habuiſſet, ipſe Doctor dimiſſus fuiſſet. Deinde 7. die Nouembris venit Petrus Aichelin, & eos decollauit. Plebanus noluit Sacramentum ſuſcipere, itaque induratus decollatus fuit, ac in campo ſepultus. Doctor verò deuotè ſe habuit, ſumendo Sacramentum, ac aliàs ſe Chriſtianè habendo, in cœmeterio ſepultus fuit.

III. Ludouicus Palatinus Elector eodem tempore 17. Lutheranos Presbyteros & Monachos fecit ſtrangulari, qui contra S. Trinitatem prædicauerant.

IV. Feriâ ſecundâ poſt Oculi, Prior Carmelitarum Auguſtæ, Doctor Theologiæ, poſtquam Ordinem depoſuit, nuptias celebrauit cum paupercula juuencula, filia fricatoris, in Eccleſiâ ſuâ nuptias celebrauit. Factus eſt ex pòſt prædicator Auguſtæ. Deinde omnes Fratres ſui ordinem depoſuerunt: aliqui illorum etiam vxores acceperunt.

V. Feria 6. poſt feſtum Corporis Chriſti, Vrbanus Regius, quondam prædicator Cathedralis Eccleſiæ Auguſtæ, laureatus poëta & Doctor, filiuſque ſacerdotis, etiam nuptias cum vnâ juuenculâ in Eccleſia S. Annæ celebrauit. Lateraliter cum eo incedebant Vdalricus Rechlinger magiſter ciuium, & Doctor Froſch quondam Carmelita: illum ſequebantur Lucas Welſer, & Apoſtata Ordinis Minorum

Minorum prædicator quondam. Deinde Christophorus Herwart, & Plebanus S. Vdalrici, &c. Habuit etiam tibicines ciuitatis præcedentes illum: habuit enim multos honestos ciues atque Doctores in suis nuptijs. Postquam Ecclesiam S. Annæ intrauerunt, decantatum fuit *Te Deum laudamus* cum organis. Hymno finito, Doctor Frosch breuem sermonem habuit stans in altari, in quo statum matrimonialem summè laudauit præ omnibus alijs statibus. Deinde jussit eos propiùs ad altare accedere. Quo facto dixit ad Vrbanum Regium: Reuerende Domine ac Christiane frater, petitis Annam præsentem sponsam in coniugem? date signum. Deinde dixit ad sponsam: Petis reuerendum Dominum, ac Christianum fratrem Vrbanum in sponsum, ac legitimum virum? da signum. Quæ respondit: Ita. Deinde subarrhauit sponsam. Ex post ambo sumpserunt Sacramentum sub vtraque specie, & de Ecclesiâ iterum abierunt in domum Wegelin/ vnde exierant. Post prandium choream habuit: cui interfuerunt filiæ Rechlingers/ Herwarts/ Welsers/ atque Doctoris Peüttingers. Ille Vrbanus prædicator fuit eo tempore apud Minores, & pro tempore etiam ad S. Annam Augustæ.

Augustæ nati fuêre duo pueri, vulgariter Wexel-Kinder/ ad quos antequam nascerentur Vrbanus Regius vocatus fuit, vt sub diuo in simplici aquâ baptizarentur, & ecce monstra nutu Dei in lucem prodiêre. VI.

M. Michaël quondam Coadiutor in Straubingen Lutheranus à Duce Wilhelmo in Monaco captus, cùm degradari institutum fuisset, vix fletibus ac precibus liberatus, periurus factus, Augustam diuertens, in Ecclesia Minorum prædicator effectus, contra V. Diuinissimum Sacramentum prædicauit, atque annihilauit. Iste periurus Apostata Sacerdos, in die S. Lucæ nuptias cum Virgine juuencula filia Oesterreichers papyrarij Augustensis, in Ecclesiâ Minorum nuptias celebrauit. Is multos homines sua falsâ doctrinâ atque nùgis seduxit, præter ceteros omnes. VII.

Canonicus Regularis S. Crucis Augustæ, nuptias cum filia calceatoris celebrauit die Ioannis Baptistæ. Deinde 7. die Novembris VIII.

vembris M. Wolffgangus Sacerdos in eadem Ecclesia etiam nuptias celebrauit.

IX. Plebanus S. Crucis Augustæ, cum vna ancilla, quam imprægnauerat, etiam nuptias celebrauit. Qui cùm à Præposito de parochia amotus fuisset, populus eiusdem parochiæ estiatim 50. florenos congregans, eidem Apostatæ dedit, vt eis secundùm nouum ritum à se in parochia introductum prædicaret.

X. Maior pars monialium in Monasterijs Steren & Harbrug etiam cum viris publicè nuptias celebrauêre. Monialis quoque S. Nicolai extra muros vrbis, nomine Afra Seldin/cum filio sacerdotis matrimonium contraxit Augustæ, & in Ecclesia Minorum inthronizata fuit solemni pompâ. Vrsula quoque Bisletin / & N. Remin etiam ex eodem Monasterio, apostatauêre, Beginæque permansêre.

XI. Illo anno nos, & etiam alia Monasteria, more consueto in die Corporis Christi, & in octaua, extra proprias Ecclesias nullam processionem habuimus, eò quòd tam V. Sacramentum, quàm ministri eius contemptui habebantur: Seditio omni momento in januis erat: quæ si exorta fuisset, sine maxima effusione sanguinis nusquam sedata fuisset.

XII. Senatus Augustensis in hoc maximam prouidentiam habuit, nullis expensis parcens. Nam ferè per integrum annum habuerunt ad minus 400. lancearios mercede conductos, qui die noctuque vigilabant, ne aliquid oriretur in vrbe, custodias obseruantes. In nocte omnes portas vrbis omni hora, junctis etiam ex ciuibus aliquibus, accesserunt, seras tangentes, ne aliquorum malignitate vrbs Vindelicorum in manus seditiosorum deueniret, aut aliud quid mali sentiret. Habuit nihilominus Senatus magnum numerum equitum stipendiariorum, qui in nocte per plateas vrbis equitabant, scrutantes, ne insidiæ aut conuenticula à seditiosis præparentur, quia multi Lutheranis & seditiosis rusticis fauebant. Habebat nihilominus Senatus maximum numerum equitum atque peditum apud Ligam Sueuicã contra rusticos: intus erat ijs pauor, ab extra timor. In his tamen omnibus nullum ciuium atque inhabitantium

bitantium vno obolo grauavêre. Quamuis illo anno maximam summam exposuerunt pecuniarum, sicuti antea nusquam compertum fuit.

Leonardus Schregel noster parochialis celebrauit nuptias in nostrâ Ecclesiâ cum filia mercatoris Müller/ apostata moniali de Mayngen. XIII.

Argentinenses omnem diuinum cultum deposuêre, altariaque nudauerunt, partim destruxerunt, Imagines extra Ecclesias proijcientes, omnia Sacramenta conculcantes, præter Eucharistiam. Quare tabulam ligneam in Ecclesia habuêre, super quam consecrari fecerunt V. Sacramentum; solummodo duos celebrantes in totâ vrbe permisêre, habueruntque. Ceteri sacerdotes, qui eorum errori participare noluerunt, exilium subire coacti sunt. Argentinenses verò cùm animaduerterent, Clerum pro maiori parte cum sua substantia abijsse, malignosè consilium inierunt, eos reuocantes, cum saluo conductu scriptis, in corpore & rebus. Qui scriptis illorum fidem adhibentes, tres naues cum rebus domesticis onerantes, vrbem Argentinam ingressi vt propria beneficia possiderent. Qui postquam vrbem intrauêre, omnibus rebus jam adductis spoliati, in exilium à fidefragis ciuibus missi sunt. Postea Argentinenses, sicuti à gloriosâ Virgine Maria, & Sanctis Dei apostatauerant, ita deinceps à Saluatore nostro Iesv Christo, non credentes ipsum esse in Sacramento altaris. XIV.

Norlingense oppidum Imperiale Lutheranicis factis, ac delictione officij diuini cultûs, Argentinensibus ciuibus est æquale. XV.

In oppido Norlingen fuit senex deuotus Sacerdos, continuus in celebrando, cui præ senectute oculi caligauerant, & perspicuè videre non poterat. Vnâ die cùm celebrare vellet more consueto, quidam Lutheranus ciuis chartam lusoriam circulariter tamquam hostiam formârat, ministroque altaris vni scholari dedit (post pecuniâ corrupto) vt more consueto super patenam Sacerdotis deponeret. Sacerdos autem credens azymum panem, hostiam consecrauit, eleuauitque. Sed cùm eamdem hostiam tempore debito in Missâ frangere vellet, non valuit, deprehenditque chartam esse, XVI.

eſſe, &c. Miſsâ peractâ interrogauit miniſtrum ſuum altaris, quomodo hæc res euenisſet, aut à quo juſſus hoc nefas perpetrasſet. Scholaris diu tacuit, demum confeſſus eſt cuius juſſu hoc fecerit, nomen exprimens, à quo chartam acceperit, ſimul & donatiuum. Vir ille poſteà ex alia cauſſa captus fuit, atque decollatus. Et cùm eius exceſſus more conſueto proclamaretur, pro quo plectendus eſſet, de illo exceſſu penitus nulla mentio habita fuit timore vulgi.

XVII. In Dinckelſpül oppido Imperiali ſimilis religio Chriſtiana eſt in omnibus, ſicuti in Nordlingen, quia ſolummodo 3. parua milliaria ab inuicem diſtant.

XVIII. Norimbergenſis Senatus Monachos Benedictini Ordinis de Monaſterio expulit, quondam in vrbe illorum in honore S. Ægidij à Ducibus Sueviæ fundato, bona cœnobij fiſco vrbis addentes. Dederunt vnicuique Monacho annuatim vita comite 50. florenos. Qui autem juuenes fuerunt, dederunt cuilibet 200. florenos vnâ vice tantùm, vt cum his aureis opus addiſceret, quo ſe nutrire poſſet. Expulerunt etiam maiorem partem Mendicantium, Carmelitarum atque Carthuſianorum: de Ordine Prædicatorum omnes. Quibus etiam vnâ vice partem aliquam pecuniæ dederunt, vſurpatis ad fiſcum eorum rebus. Minores Fratres qui id facere renuerunt, multa aduerſa paſſi ſunt. Monaſteria monialium aperta ſunt, eiſque nubendi facultas à Senatu data fuit, quarum maior pars nupſit.

XIX. Vlma oppidum Lutheranis practicis in duplum Auguſtenſes exceſſit. In comparationeque illorum veluti Angeli nominandi ſunt.

XX. Gamundienſes per medium annum maximam ſeditionem paſſi ſunt à ſuis ſubditis, quibus etiam claues portarum fuerunt alienatæ, id procurante coadjutore diuinorum ſocio, de Gundelfingen oriundo, qui Lutheranã doctrinam ibidem ſeminauit. Sed demum cùm proceres Ligæ Petro Aichelin commiſiſſent, vt illum Sacerdotem vxoratum exaltaret in arbore vnâ, ipſe auiſatus clam receſſit. Poſt fugam ipſius vrbs quietauit, aſſiſtentiâ Ligæ, induſtriaque

ſtriaque Senatûs in antiquam doctrinam atque ritum Eccleſiaſticum iterum ſe transformauit.

Aliqui viri & Mulieres in Prouinciâ Abbazell & S. Galli, numero quaſi 400. fecerunt ſe iterum baptizari. Quo facto mox ille qui eos baptizauit, atque 4. mulieres, ratione ac ſenſu priuati fuerunt, nudi in campum proceſsêre. (NB. *hîc duo verſus craſsâ litterâ inducti legi non potuerunt*) Abbas S. Galli aliquos ex his baptizatis cepit, & Senatui eiuſdem oppidi præſentauit.

In Prouincia Abbazell 200. viri & mulieres, Lutherani, omnes res ſuas in montes portauerê, etiam nudi incedentes, ad inuicemque luxuriantes frater cum ſorore atque conſanguineâ, & è conuerſo. Ecce fructus Evangelij iſtorum, ſed non Chriſti. XXI.

Prope S. Gallum in Heluetiâ, fuerunt duo fratres germani, Lutherani verò maximi, quorum vnus ad alterum dixit: Frater mi, ſpiritus mihi dicit, vt occidam te. Cui alter reſpondit: Ex quo voluntas Dei eſt, perfice illud, quia ego ipſi reſiſtere nolo: moxque genua in terram flexit. Frater eius gladium exemit, & in inſtanti fratrem decollauit. Poſt decollationem fratris Magiſtrum ciuium adijt, eique dixit: Domine, ex juſſu patris mei, fratrem meum decollaui. Voluntas quoque Dei eſt, vt & vos me decolletis. Quod factum Magiſter ciuium expauit, ipſumque in carcerem recludi fecit, conuocans aſſeſſores ſuos. Quo facto, data fuit & ſuper ipſum ſententia, capitéque punitus fuit. XXII.

Communitas Alſatiæ in oppido Enſisheim, omnem Lutheranam doctrinam proprio motu à ſe abjecit, videns falſitatem huius doctrinæ. Inſuper in vnâ arbore ſuſpendi fecerunt 4. Sacerdotes, ſæculares aliquos decollari, aliquibus oculos erui, aut linguas abſcindere fecerunt. Et fidem veram antiquam Chriſtianam iterum cum gaudio amplexi ſunt. XXIII.

Tali modo egit etiam D. Chriſtophorus Fuchs in oppido Zell cum Lutheranis Sacerdotibus ſine degradatione. Æquè modò & alij Cæſarianj Conſiliarij in alijs oppidis in Alſatia, & juxa lacum fecêre. XXIV.

Marchio Badenſis qui ante annum Monachos è ſuis Monaſterijs XXV.

sterijs in principatu suo expulerat, hoc anno circa festum S. Vdalrici iterum reuocauit timore Cæsareo, atque persuasione Ludouici Comitis Palatini: Lutheranus enim erat.

XXVI. In Marchionatu Casimiri Brandenburgensis in seditione rusticorum pænè omnia Monasteria spoliata fuerunt. Quare Casimirus hos monachos vt lancearios vestiuit, & pedites ex eis contra rusticos bellando fecit. Post finem belli etiam bona Monasteriorum sibi vsurpauit, Monachis in laicali habitu annonam præbuit, aliqui etiam in clericali habitu incedebant, quibus pro annali sustentatione aliquam pecuniam dedit. Demum eodem timore & persuasione prout Badensis Marchio, incœpit & ipse Abbates & Monachos in sua Monasteria locari atque restitui. Omnia verò clinodia omnium Monasteriorum, quæ tempore belli ad Anspach erant translata, vt ibidem eis tamquam in securiori loco custodirentur, ne à rusticis diriperentur, illa omnia vsque in præsens ipse Casimirus sibi reseruauit, & restituere noluit.

XXVII. Posteris vix erit credibile, quantas vexationes, molestias, irrisiones, opprobria, improperia die noctúque à Lutheranis passi fuimus: quando in publicum processimus simul vel diuisim, seu vnus solus; insuper ipsi juuenes pusilli, vt risum inuitarent, ac senioribus complacerent, *Hurre*, *Hurre* super religiosos clamabant. Insuper scandalosas cantilenas ab eis dictatas, pijs auribus offensiuas, die noctuque decantabant. Et ne in nocte à molestatione ac infestatione abstinerent, nobis dormientibus, seu in Matutinis incumbentibus Diuinis, lapides per fenestras, vbiq; in nostras habitationes proiecerunt.

XXVIII. Habuimus autem prouisorem nostræ Parochialis Ecclesiæ Ioannem Schmid de Zusmerhausen, qui totus Lutheranus erat: omni die quo prædicabat per 1. annos semper famam nostram lacerabat, populúmque contra nos, & in seditionem concitabat. Demum ex mandato Cæsaris, Ligæ Sueuicæ, Palatinorum, ac Ducum Bauariæ, atque Episcopi licentiatus est. Populus autem Parochiæ, viri quasi 200. numero conuenerunt, atque 4. magistros Zechæ elegerunt loco omnium illorum, qui Abbatem accederent,

cederent, rogarentque quòd Ioannes Schmid Plebanus iterum de nouo constitueretur. Quod cùm Abbas id renueret, postulauerunt magnam campanam, atque domum prædicaturæ, vulgariter Gresi/asserentes ad eos pertinere. Quibus contradictum fuit per D. Abbatem & alios Conuentuales, & ex veritate & fundamento locuti & protestati sunt, asserentes se de his in judicio responsuros coram Cæsareâ Majestate, aut Ligâ Suevicâ. Si autem aliquid haberent & ipsi, quòd Campana & domus prædicationis ad eos pertinerent, palàm ostenderent. Intendebant enim suis expensis illum Plebanum conducere in prædicatorem, si domum prædicationis obtinerent. Accesserunt que Senatum, assistentiam postulantes. Senatus verò honestissimè egerunt, in nullo nos grauare volentes, talique modo res tunc temporis quieuit. Construxit autem domum prædicationis proprijs expensis à fundamento Abbas D. Ioannes Hohenstainer vltimo anno sui regiminis. Et quòd domus illa sit nostri juris, habemus in litteris à Magistris Zechæ, quod ad nos spectat, & quocumque die nobis placuerit, deponere debent horologium, quod in eadem domo stat, demonstrans solummodo horas signitas. XXX XXX

Similiter & magna Campana ad nos spectat. Habuimus enim antiquam Campanam, quæ habuit 46. cententaria, quam D. Melchior Abbas, cùm antea semidestructa erat, confregit, & denuò eam anno Domini 1467. de nouo conflari fecit per Iodocum de Wurms. Et ab antiquo, & à principio sui baptismatis nominata est *Susanna*. Sed ex quo quidam praxator Parochialis dictus *Hueber*, consensu, consilio & voluntate vxoris suæ, dedit aliquam summam pecuniarum ad eamdem Campanam ob animæ remedium tam vxoris quàm suæ, Monasterio enim totaliter inclinatus fuit. Et huius rei causâ Campana illa Hueberin vocata fuit. Et tempore illo de nouo fusa sub Melchiore Abbate pondus augmentatur, in libratione 35. centenaria habuit, & 36. libras. Nomina Magistrorum Zechæ eâ de causâ in eâdem campanâ insculpta fuerunt, eò quòd aliquas domus ostiatim accesserunt, eleçmosynam petendo ad nouam campanam pro decore XXIX. XXX

Ecclesiæ, totiusque populi Parochialis de nouo futuram. Quæ eleemosynæ tali intentione petitæ & largitæ vnà cum magnificâ donatione honesti viri dicti Huebers, ex cuius donatione campana illa nomen accepit, solùm 9. centenarijs augmentata fuit. Demum iterum anno 1523, de nouo conflata pondus augmentatum 60. centenaria & 75. libras habet. Hoc solummodò eâ causâ descripsi posteris meis dilectissimis, fratribus meis subsecuturis, vt discant quo sudore, labore atque resistentiâ in his & alijs rebus insudauimus, vt priuilegia & res Monasterij in esse conseruarentur, qualiter & posteri etiam sustentationem sine diminutione inuenirent. Is prouisor noster Ioannes Schmid ex post duxit monialem ex Dilingen Augustæ in vxorem.

XXX. Magistri etiam Zechæ Pangratius Bocklin, Ludovicus Iung & N. Beyrer textor deposuêre 9. lampades ardentes ante V. Sacramentum. Et insuper alias 9. lampades fundatas in Ecclesiâ & Grett pro requie omnium animarum.

XXXI. Hainricus Comes Palatinus Præpositus in Elvvangen in eâdem vrbe cepit 32. Lutheranos, præcepitque lictori, vt in vno fune eos colligaret, Principaliores in capite constituendo, in medio vrbis decollaret. Cùm colligati essent tali spatio quòd nullus alium tangere posset: mox primi funem soluit ac decollauit: Deinde secundi, atque tertij. Quo viso Canonici, oppidani & mulieres, Misericordiam implorauêre, ceterisque vita concessa est, datis fidei jussoribus & litteris, quòd numquam exin de hac doctrinâ verbum loqui vellent.

XXXII. In die Parasceue, in villâ Plinthen non procul à Höchstetten mulieres ex devotione posuêre ad sepulchrum Domini hydrias sagimine cum lychno incenso. Venerunt autem 13. juuenes rustici sagimen ex ollis & hydrijs auferentes, stercus proprium loco sagiminis immiserant, & iterum ad sepulchrum locauerant. Quos omnes juniores Palatini ceperunt, & in Danubio submergi præceperunt. Sed propter iuuentutem illorum Hugo Comes de Montfort pro eis intercessit, ac maximis precibus vix liberauit. Priùs à lictore grauiter cæsi, ac demum à proprijs parentibus acriter flagellati, dimissi sunt. Sigis-

Sigismundus Rex Poloniæ 40 Viros Lutheranos decollauit, qui in regnum eius aduenerant, vt ibidem doctrinam Lutheranam seminarent. XXXIII.

Wittenbergæ vir vnus dixit ad alterum virum secum conuivantem, vt in nomine B. Mariæ Virginis secum biberet. At ille iratus negauit dicens: Potiùs vellem tecum bibere in nomine 1000. dæmonum, quàm in nomine istius Virginis. Ad quod ille ait: Si non vis mecum bibere in nomine B. Mariæ Virginis, bibe in nomine 1000. dæmonum. Quo hausto, mox caput in angulos habitationis cœpit allidere, atque furere. Deinde extra vrbem egressus, in paruo flumine se submersit. XXXIV.

Augustæ in die Corporis Christi à Canonicis Cathedralis Ecclesiæ cum Sacramento Eucharistiæ habita fuit processio more consueto. In quâ processione etiam Proceres Ligæ Sueuicæ interfuerunt. Inter alias autem fœminas vna accenso cereo subsecuta est. Ad quam in colle Perlach vnus textor accessit, & candelam in manu deuotæ fœminæ extinxit. At mulier extinctam candelam in terram submisit, & virum illum inuasit, ac suis pedibus substrauit, atque in terram caput eius ita allisit, quòd ipsum totum in sanguine suo conspersum & laceratum, cum confusione atque ignominiâ surgere & abire permisit. XXXV.

Ad Festum S. Erasmi omnes Canonici B. Mariæ conuenire solent: aduenit etiam D. Sigismundus Comes de Hohenloch Decanus Argentinensis maioris Ecclesiæ, eò quòd etiam Canonicus Augustensis Capituli fuit. Quem Decanus consensu & jussu Capituli prohibuit ab ingressu Capituli atque conclaui illorum, eâ de causâ, quòd Lutheranus fuit; nullusque illum allocutus fuit, nisi Conradus Adelman. XXXVI.

Cùm pestifera doctrina Lutherana in Heluetiâ per Oecolampadium & Vdalricum Zwinglium Apostatam atque illorum adhærentes inficeretur, proceres, magnates atque regentes 12. ciuitatum, partium atque Prouinciarum eiusdem gentis oratores suos ad Lucernam miserunt, vt de republicâ Christianâ consultarent, vt eliminatis erroribus in verâ fide juxta antiquum laudabilem XXXVII.

dabilem ritum pacificè perseuerare possent. Consilio autem præmaturè habito, concluso atque inito, decreuerunt doctorum virorum disputationem audire in conspectu falsorum prædicatorum, vt doctrinis doctorum virorum, plebs communis eorum subditi, eò leuiùs iterum ad tramitem veritatis reducerentur.

XXX VIII. Non multo pòst media pars vrbis Basileæ in minori ciuitate, in qua Lutherana factio viguit, in cinerem redacta est, & multi homines quoque. Et in domo Lutheranæ fœminæ initium habuit, quæ enixa puerum peperit, & nolebat vt Christiano ritu baptizaretur. Quare ictu fulminis puer cum matre extincti; ignis vicinas domos inuasit, ac demum turrim; vbi pulueres bombardarum, inuasit, & incendium ita auxit. Exin Basileam pestis inuasit, vbi à Senatu Fratribus Minoribus omnibus expulsis, ex Monasterio domum infirmorum fecerunt, qui peste infecti erant.

XXIX. Norimbergensis Senatus itidem omnibus diuinis officijs incantando horis Canonicis & Missis atque dicendo finem imposuêre. Monachos ex vrbe expulerunt præter duodecim Fratres Minores, quos in suo Monasterio stare permiserunt, ita tamen, quòd nec Missas celebrent, neque Horas cantando aut legendo persoluant. Moniales etiam de Monasterijs exire coëgerunt, quæ antea sub arctissimâ clausurâ fuerunt. Quarum aliquæ ex eis matrimonio viris se junxerunt. Quinque ex eis Norimbergæ lupanar intrauêre, vbi à Senatu permissæ sunt stare Veneri seruiendo, quas antea dedignati sunt ipsi ciues, vt Deo castè atque deuotè seruirent. Ex Monasterio S. Claræ sex viri ex primoribus vrbis, sex naturales filias vi & pugnis extraxerunt contra voluntatem filiarum cum maximo eiulatu & clamore. Taliter etiam fecerunt in alijs Monasterijs. His monialibus, quæ apud S. Claram permanserunt, Senatus non admisit vsq; in præsens vltra anni spatium, vt eis Sacramenta administrentur, seu earum confessiones audiantur. In Monasterio quoque Minorum non permittunt vt Campana pulsetur, eò quòd omnem cultum ibidem prohibuerint. Solummodo prauas & hæreticas doctrinas ac prædicatores fouent, amant, atque admittunt. Evanuêre in cogitationibus suis.

Vlmen-

Vlmenses ordinauerunt ante tres annos quemdam hortum extra vrbem non consecratum in cœmeterium mortuorum pro his, qui in Lutheranâ hæresi sine Sacramentis Ecclesiasticis decedunt. Sepulchra autem illorum Lutheranorum, quæ ante vnum vel tres annos facta fuêre, ita sunt, ac si fossæ (sine gramine) ante vnum diem factæ fuissent, nullum signum viriditatis præ se ferentes, cùm aliàs in illo horto gramina in magna abundantia crescant, prout duo honesti ciues Vlmenses retulêre. Deinde verò per successum temporis in dies in hæresim Lutheranam magis ac magis incidêre. Fratres etiam Minores præter 12. Fratres ab vrbe expulerunt; & his qui permansêre, inhibuerunt, ne vlteriùs in vrbe ad mendicatum irent: permiserant tamen illis, vt legendo, cantando, prædicando diuina officia modo antiquo peragerent. XL.

Sigismundus Rex Poloniæ in vrbe *Dantzig* in vinculis conjecit duos Magistros ciuium & 236. ciues, qui cum illis etiam in novo Senatu fuêre. Ex his 45. morte puniti propter Lutheranam hæresim seditionemque in Clerum atque Religiosos. XLI.

Feria 4. ante Festum Corporis Christi coacti sunt sub pœnâ capitis, & amissione omnium rerum temporalium, magnas candelas inquirere, & in vnum congregare, atque in die Corporis Christi more antiquo in processione portare. Altaria denudata iterum cum suis pannis tecta & ornata fuêre. Et more antiquo officia Missarum legendo atque cantando in *Dantzig* peraguntur. Nullus etiam Lutheranus prædicator permissus fuit in vrbe. Rex Poloniæ nouem prædicatores ex Lutheranâ hæresi captiuauit, & ferreis catenis ligatos in munitissimam arcem Therm inclusit. XLII.

Omnes etiam presbyteros & monachos vxoratos cepit, & immisericorditer castigauit. XLIII.

Rex iterum Benedictini Ordinis monachos atque mendicantes ad Monasteria sua locauit. Qui DEO seruiunt, vt anteà fecerant, sub pœna etiam capitis & amissione omnium rerum temporalium, Clericis atque Religiosis ciues ablata restituere jussi sunt, censusq; persolui tam perceptos per tres annos, quàm præsentes sine diminutione; Inhibuit etiam ne secundùm translationem Lutheri psal- XLIV.

latur vel cantetur. Laici qui domos ſacerdotum ad poſſidendum inuaſerunt, iterum eis abſque damno Sacerdotum, Calices etiam omnes, & Monſtrantias atque alia ornamenta Eccleſiæ, quæ abſtulerant, reſtituere coacti ſunt. Et inſuper ſine omni miſericordiâ puniti ſunt.

XLV. Rex Poloniæ equites ordinauit, qui ab extra ciuitatis in illâ prouinciâ Lutheranos prædicatores capiant, vinctoſq; 16. in vnâ die in vrbem adduxerunt; ſine miſericordiâ incarcerati, poſteà puniti ſunt cum alijs, quos poſtea ceperunt. Similiter Epiſcopus eiuſdem loci etiam 30. equites extra vrbem miſit ad inueſtigandum Sacerdotes vxoratos. Et in vnâ die 12. ſunt adducti & incarcerati abſque miſericordiâ, qui etiam dignâ pœnâ puniti ſunt. Vltra 50. etiam in exilium relegati, vnà cum multis ciuibus auctoritate regiâ & Epiſcopali.

XLVI. Conradus de Riedthaim nobilis conuocauit ſuos ruſticos vltra 1000. ad combuſtam arcem *Angelberg*, & ad inuicem dixerunt: Ex quo noſtrûm tam multi ſunt, Dominus noſter non audet nos cum digito fricare, vel attrectare. Erat autem in ſaltu magnus equitatus, ipſis ruſticis ignorantibus, vnà cum Petro Aichelin, qui ſecum habebat lictorem de Burgou. Hi omnes ex nemore egredientes, *Angelberg* in modum coronæ circumdederunt, quòd nullus ruſticus euadere potuit. Exin Petrus Aichelin cuneum ruſticorum acceſſit, & multos ex eis, qui in ſeditione atque incineratione arcis capitanei fuêre, & in inſtanti 6. decollari fecit. Aliquibus etiam linguas præſcidit, aliquibus oculos eruit, & multis alijs pœnis afflixit. Aliqui precum intuitu dimiſſi ſunt.

XLVII. In die S. Euſtachij Auguſtæ Sutor nomine *Lang* domum habens in plateâ, vulgariter *Ferchermarckt*, à diabolo in albâ lineâ veſte, rubrum piretum habente in capite horâ quartâ verſus auroram ſuſcitatus eſt his verbis, vicinis audientibus & videntibus: Veni: nam nunc tempus adeſt. Sutor hæc audiens, ſudore frigido perfuſus januas aperiri prohibuit. Deinde horâ quintâ ſecundariè à djabolo vocatus, vilioribus veſtimentis quas domi habuerat, indutus,

indutus, diabolum in specie hominis adijt, ex platea domus suæ simul gradientes, ex post nusquã comparuit. Quæsitus fuit à duobus fratribus suis, & alijs amicis, atque sutoribus, sed non fuit inuentus. Reliquit post se in promptâ pecuniâ 200. florenos, opulentam domum, quia semper 3. seruos in suo seruitio habuit; Coniugem prægnantem, & aliquos pueros.

Augustæ hæresiarchæ M. Michaeli in Martini die apparuit, XLVIII. ipsum apprehendere & abducere nitens. Quâ etiam re posteà ad 2. menses lethaliter decubuit. Id postea bis terque actitatum est, vbi longiórem infirmitatem contraxit. Sed illâ infirmitate in anima & mente non sanatus, seu ad pœnitentiam reuocatus, sed induratus, peior effectus, cùm paulisper vires accepisset, cùm antea suâ prædicatione omnia opera bona, Sanctos Dei, atque immaculatam genitricem Dei Virginem Mariam, & omnia Sacramenta abiecisset, prohibuissetque ad maiorem suam obstinationem & duritiam, V. Sacramentum Eucharistiæ annihilauit, atque abiecit, dicens: Non esse verum Corpus Christi post consecrationem, sed purum panem; stultum fore credendum, quòd Deus permittat includi in domunculam stultorum; homines vsque in præsens esse deceptos cum Missis, & Sacramento Eucharistiæ. Potiùs quis interficere debeat tres aut quatuor homines quã vnam Missam audire, vel credere Sacramentum Eucharistiæ in altari esse, ac sumere. Idem quoque hæretici prædicatores apud S. Crucẽ, & S. Georgium prædicauêre. Quâ ex re non multi vtriusq; sexus eis fidem præbuêre, deinceps V. Sacramento Eucharistiæ nullam reuerentiam exhibuêrunt, & in maiorem irreuerentiam, quando perspexêre quòd in plateâ ad infirmum portaretur, subsannantes posteriora in derisum verterunt.

Christophorus Hervvardt Augustæ hospitalis S. Iacobi ad- XLIX. ministrator, vulgarirer Pfleger/ fundatas Missas & anniuersaria in eádem Ecclesiâ abrogauit, & aliquot hæreticos articulos Capitulo Cathedrali transmisit, ad quos etiam ipsi responsum est, & ij articuli doctissimè refutati sunt.

Turicenses ex Monasterio Einsidelen Monachos omnes ex- L.
pulerunt

pulerunt Ordinis S. Benedicti, & redditus eiusdem cœnobij sibi ascripserunt, atque Abbati nobili viro de Gerolßegk/600. florenos loco precariæ vitâ comite constituêre.

Anno Christi M. D. XXVII.

I. RVstici Babenbergenses 300. in mense Ianuario conspirationem iterum rebellandi fecerunt, qui omnes occisi sunt ab equitatu Ligæ. 400 etenim equites conduxerunt per totum annum vt circumirent terminos eius.

II. Rusticus vnus lanceam portans non procul à nigrâ siluâ, qui obuiauit cuidam equiti, qui secum vnum viatorem habuit. Is rusticus 9. Epistolas portauit ad concitandum iterum rusticos more antiquo ad seditionem & fraternitatem instinctu 12 Presbyterorum. Eques autem rusticum salutans, quæsiuit, quò tenderet? Qui ei propteruè respondit, & mox equum eius lanceâ perfodit. Eques hoc viso, conuiatoris sui auxilium inuocauit, qui paruam lanceam veluti sagittam jaciens rusticum peremit. Rustico autem perempto epistolas prædatas apud eum repererunt, quas ad Regentes in *Ensisheim* reportauêre. Quibus perlectis omni morâ posthabitâ, equitatum mittentes, 12. Presbyteros adhuc in simul sedentes inuenerunt, quos omnes in instanti occiderunt. Ex quorum etiam relatione didicerunt alios 120. rusticos esse congregatos Capitaneos antiquæ fraternitatis, qui huiusmodi negotium tractabant, quomodo rusticos iterum ad seditionem concitarent. Qui etiam in simul comprehensi occisi sunt.

III. In mense Februario Casimirus Marchio Brandeburgensis Cancellarium suum in carcerem inclusit, vinculisque mancipauit, eò quòd ipse illum in Lutheranam sectam induxerat. Et exin sectam illam è principatu suo eliminans, antiquum ritum Ecclesiæ cum Missis & officijs diuinis, Confessione, atque alijs Sacramentis administrandis iterum instituit, & obseruari graui sub pœnâ mandauit. Monachos Monasteria adire, & habitum iterum assumi jussit. Monachi etenim sui principatûs habitum deposuerant, & in laicali chlamyde ipsi à Principe alebantur.

Ipse

Ipse autem Princeps omnes redditus ad fiscum proprium recipiebat, quos tamen iterum restituit, ita duntaxat, vt Abbates ac Monasteriorum rectores omni anno ei redderent rationem, de perceptis, & illa quæ residua essent, seruarentur in vno deputato loco pro republicâ Principis terræ illius atque subditorum.

IV. Abbas S. Galli in Heluetiâ, omni anno ex redditibus subleuat 20000. florenos. Huius rustici, 62 arriculos, quibus se grauatos asserebant, deposuerunt. Cùm autem Cœnobium ipsum esset sub protectione quatuor partium Suicensium, qui omni anno loco illorum *Amannum* vnum decernunt, qui loco illorum omnia agit pro commodo Monasterij. Hæ partes Abbati & Monasterio assistentiam fecerunt, & Abbatem à tumultu rusticorum liberauerunt. Ciuitas autem S. Galli, quæ totaliter Lutherana erat effecta, qui omnia altaria & Ecclesias denudauerant, Imagines Sanctorum eliminando, diuinum cultum deponendo, Monasterium ipsum tangere non audebant. Monasterium S. Galli vltra 200. florenos non exponit quatuor partibus pro huiusmodi protectione. Omnes Canonici ex Constantiâ propter Lutheranam infectionem circa Festum S. Benedicti migrauerunt ad Vberlingen, se suaque ibi locantes; vbi perbenignè susceptí sunt.

V. Paulus Episcopus Curiensis è suâ Sede à Curiensibus, & alijs suis rusticis pulsus est, eò quòd ipsi Lutherani & Zvvingliani essent effecti. Similiter & Canonicis suis fecerunt. Quorum omnium redditus ipsi rustici recipiunt, ac inter se diuidunt. Episcopus autem in oppido Oettingen ducatus Bauariæ se recepit, vbi præposituram habuit, de quâ deinceps victum ac amictum habuit.

VI. Wormatienses omnes Lutheranos prædicatores, cogente eos Illustrissimo Principe Ludouico Palatino ex vrbe expulerunt. Idem fecerunt Wimpfingenses.

VII. Augustæ aliqui ciues ita auidi fuerunt ad comestionem carnis in Quadragesimâ, cùm eas in macellis venales non inuenirent, fecerunt more consueto per boues carbones mortuos quasi ad

vendendum adducere, & sic sub illâ metaphorâ retinentes boues, clam emebant, eos mactantes comedebant.

VIII. Augustæ in Festo Exaltationis S. Crucis, quidam Ecclesiam S. Crucis intrauit equo insidens, vbique ibidem circumiens in derisum ad vilipendium Ecclesiæ atque festiuitatis.

IX. Eodem die in eâdem Ecclesiâ vir & mulier adultæ ætatis publicè coierunt. Et cùm talis enormis actus magistro ciuium esset conquestus, respondit, quòd Ecclesiam claudere deberent.

X. Calceator quidam Lutheranus in Oberhausen morbum contraxit, quo & defunctus est. Is in proposito suo persistens, nòluit confiteri, seu Sacramenta Ecclesiæ suscipere. Quem sui post mortem ad cœmeterium Villæ sepelire voluerunt. Quos Plebanus primò, deinde Vicarius prohibuit, eò quòd indignus esset sepulturâ Christianorum, qui cum eis in administratione Sacramentorum Ecclesiæ noluisset participationem habere. Et hic demum in horto domus suæ sepultus fuit.

XI. Augustæ à Senatu fuit constitutum in profesto Ascensionis Domini, vt extranei macellarij in vrbe etiam mactarent & carnes venderent, eò quòd maxima penuria carnium habebatur. Et meo judicio justè hæc pœna à Deo missa fuit, vt quo delicto transgressi fuerunt, comedentes carnem per Quadragesimam ac alijs prohibitis diebus; alijs licitis diebus tali esu carentes punirentur. Propriam domum juxta Ecclesiam B. MARIÆ Virginis extranei macellarij habuêre à Senatu constructam. Sed vbi multi sperabantur aduenturi, spe frustrati, solus vnus aduenit, qui & citò ab instituto cessauit.

XII. Ioannes Könlin Augustensis, honesti viri & Scabini textorum filius, Monasterij SS. Vdalrici & Afræ Prior, & professus, 13. die Iulij in die Hainrici per viam compromissionis in 45. huius Monasterij electus est. Deinde in die Inuentionis S. Vdalrici confirmatus, ac Dominicâ die subsequenti videlicet 21. die Iulij consecratus. Augustensis Senatus donauit Prælato nostro in die S. Iacobi Apostoli 32. cantharos vini Rungawer/ & 2. Zuberlach mit Forchsen. Huiusmodi donum soliti sunt Augustenses Principi in suo aduentu donare,

Augu-

Augustæ in tribus hortis domorum conuenerunt viri ac mulieres, vltra 1100. diuites, mediocres & pauperes, qui omnes rebaptizati sunt. Mulieres cùm rebaptizabantur, induebant se bracis: aliàs totaliter nudæ erant. In domibus etenim vbi Baptisterium erat, ibidem semper multitudo braciarum dependebat. Hi autem omnes tenebant infrà scriptos articulos, quos Doctor Balthasar in Morauiâ in vrbe Niclausburg/ quæ sub dominio est Dominorum de Liechtenstain/ publicè prædicauit: XIII.

1. Euangelium non esse prædicandum, etiam in Ecclesijs nisi in aures, & in domibus priuatis.
2. Christum conceptum esse in peccato originali.
3. B. V. Mariam non esse matrem Dei, sed Christi tantùm.
4. Christum non esse Devm, sed tantùm prophetam, cui eloquia Dei sunt credita.
5. Christum non satisfeciisse pro peccatis totius mundi.
6. Nullam potestatem & magistratum debere esse circa Christianos.
7. Extremus dies judicij post duos annos venturus est.
8. Quòd Angeli cum Christo incarnati sunt, & carnem cum Christo susceperunt.
9. Qui Deo confidere & credere non possunt, baptizari non debent.
10. Quicumque aliquid proprium habet, ex cœnâ Domini nullam participationem habere debet.
11. Dæmones & mali homines finaliter saluabuntur.
12. Sacra Scriptura fidelibus non est concessa, sed peccatoribus.
13. Omnes homines qui docti sunt, prædicantes Euangelium, peruersores sacrarum Scripturarum sunt.
14. In Cœnâ Domini nihil aliud est, nisi panis & vinum, non corpus Domini.

Cùm autem præfata hæresis Augustæ in tantum excreuisset, Senatus manum apposuit, & in vincula coniecit Baptizatorem, nomine Iacobum, apostatâ monachum, qui suis discipulis paupertatem XIV.

tatem dogmatizauit, sed in carcere positus à Senatu in suâ domo visitatus, in victu & amictu, clinodijs atque alijs munusculis prædiues inuentus est. Captus etiam fuit Eytelhans Langenmantel ciuis Augustensis, qui fuit Archisynagogus, qui podagrâ laborans, super equum positus, à quatuor seruis Senatûs in sua domo captus, & ad vincula deductus incarceratus est. Lucas Haffner scabinus fabrorum lignorum, vulgariter Zimmerleuth/ N. Widholz scabinus vulgariter Hucker/ Ioannes Kisler tabernarius; Gallus Fischer textor, & Vdalricus Scheyffer. Multi viri & mulieres ab vrbe fugientes ne caperentur, saluati sunt.

XV. Wilhelmus Dux Bauariæ in Monaco prohibuit sub grauissimâ pœna, ne quis subditorum suorum Augustæ vel alibi Lutheranorum prædicatorum sermonem adiret, publico edicto, omnibusque suis præfectis demandauit, vt custodiam peruigilem per itinera haberent, ne aliquis tale edictum violaret. Transgressores verò omnes jussit vt sibi ad Monacum transmitterentur. Non autem pauci ei transmissi sunt, quos omnes in turrim vulgariter Fasckenthuren incarcerauit, de quâ nullus impunitus exiuit. Aliquos igne concremauit, aliquos capite detruncauit, aliquos in certis membris mutilauit, atque alijs quàm plurimis pœnis castigauit, certos etiam pœnâ pecuniariâ mulctauit. Sed cùm verba detractorum percepisset, quòd curiam suam ex pecuniâ Lutheranorum castigatione aleret, & hos puniret non zelo, sed ex auaritiâ; legem tulit, vt deinceps omnes præuaricatores tales pœnâ mortis punirentur. Quâ de causâ Landspergæ 9. viri secundùm dictamen justitiæ, igne & pœnâ capitis puniti sunt. In *Monaco* autem 19. viri capite plexi, ac 3. viri cum coniugibus suis, qui resipiscere in verâ fide noluerunt, igne exusti sunt, vbi mulieres peiores ac obstinatiores inuentæ sunt, quàm viri.

Errores horum rebaptizatorum tales fuerunt.

1. Sacramentum altaris non credunt, autumant Christum cælos ascendisse, & non nisi in fine mundi ad sæculum reuersurum.

2. Baptismum paruulorum deridēt & vituperant, & dicunt, quòd

quòd paruuli omnes non adulti, tam Christianorum, quàm Turcarum, sine baptismo omnes indifferenter saluabuntur.

3. Falsum asserunt, Sanctos in cælo esse, sed in aliquo loco sedentes in requie, pro inuicem orantes; & quòd extremo judicio peracto, tunc demùm primitùs cælum conscendunt. Multos quoque alios errores tenuêre, prout suprà: quos caussâ breuitatis recitando hîc omitto.

XVI. Traditiones Ligæ & confœderationes hæ fuêre, videlicet:

Vt nullus accederet ad dedicationes.

Vt nullus intraret aliquam Ecclesiam.

Vt nullus intraret aliquam tabernam.

Vt nullus domum adiret, vbi conuiuia haberentur.

Et quòd nullus vel nulla de fraternitate illorum alibi sermonem prædicantem audiret nisi à Geometro Augustensi, vulgò Bisierer; quem *Saluatorem* nominabant, qui eis prædicabat, & rebaptismum administrabat. Qui vnà cum vxore obdurato animo exustus est. Positi autem in igne, primùm IESVS clamauerunt: deinde vsque in finem vt sues grunnierunt.

XVII. Babenbergæ captæ fuêre plures personæ cum suo *Salvatore* qui rebaptismum administrauit, & eis prædicauit, Ioanne Weissenfelder. Die 16. Ianuarij duo viri, qui ad veram fidem iterum reuersi sunt, fuêre decollati in foro. Vna antiqua mulier in aqua submersa. Duæ verò ancillæ, quæ resipiscere noluerunt, igne exustæ sunt. Die 30. eiusdem mensis iterem vnus fuit decollatus, & 4. viri igne exusti in hæresi obstinati. Ioannes Weissenfelder etiam igne concremátus est. Huic cum forcipe ignitâ primitus lingua extracta est, deinde igni tradicus. Filia quoque Ioannis Hutter adhuc juuencula, qui Augustæ incineratus est, quoque cum alijs 5. personis morte punita sunt. Multi autem ibidem fugâ elapsi sunt. Horum secta fuit: Quòd nullus aliquem superiorem haberet, vel pati deberet, nisi solius DEI. Sacramentum altaris non crediderunt, neque Sanctos in cælo esse, neque purgatorium fore, vel aliqua bona opera prodesse. In illâ fraternitate ac societate concluserunt, quòd si contingeret, vt Turcarum

exercitus terram dominorum ſuorum intraret, quòd dominis ſuis nullum auxilium impendere vellent, & dominos ſuos à Turcis relictos, & quoſcumque alios, qui non eſſent de ſectâ illorum, occidere vellent: etiam (ſi poſſent) Cæſarem Carolum ac fratrem eius Ferdinandum. Concluſerunt quoque quòd ſuis ſcriptis ad id perpetrandum fratres ſuos in Mülhauſen in Thuringia ſollicitare vellent.

XVIII. Eyttelhans Langenmantel ciuis Auguſtenſis Lutheranus ex Senatûs decreto in profeſto S. Galli à carcere extra vrbem eductus, in æuum numquam ingreſſurus.

XIX. Lucas Haffner Scabinus ab omni honore & officio à Senatu depoſitus & excluſus, omnibus diebus vitæ ſuæ portas vrbis non audet egredi.

XX. Scabinus Widholz præfato die de carcere extra vrbem in perpetuum exilium miſſus eſt.

XXI Præfato die capti fuêre 12. Viri, & 5. mulieres, & pellifex vnus Argentinenſis, qui huius hæreſis archiſynagogus extitit. Ex his Senatus 15. die Septembris, 10. viros extra vrbem in perpetuum exilium educi fecit: inter quos fuerunt Ioannes Kiſling tabernarius, Gallus Fiſcher textor, Vdalricus Scheiffer, & vna mulier, quæ fuit vxor præfati Iacobi incarcerati apoſtatæ de Ordine Carmelitarum. Multi etiam viri ac mulieres ab vrbe fugientes ne caperentur, ſaluati ſunt. Eodem die Senatus ad domum Senatoriam conuocauit omnes viros ac mulieres, qui in hortis fuêre, & ſecundariè baptizati fuerunt, juſſit eos juramentum præſtare, quòd nec ipſa corpora ſua, vel bona mobilia illorum alienarent, ſeu aliunde transferrent, quouſque iterum vocentur, & pro tranſgreſſione ſatisfactâ, iterum à juramento abſoluantur.

XXII. In die S. Remigij, 5. viri, & 5. mulieres extra vrbem in exilium miſſi ſunt. Captus eſt etiam Ioannes Huttenus hæreſiarcha, qui antea ſeditionem ruſticorum in Franconia concitauerat, qui Herbipolim obſederunt. Deinde ſucceſſu temporis clam Babenbergam adiens, vbi ſuam hæreticam doctrinam, articulos ſecundi baptiſmi dogmatizauit. Qui & ibidem vix fugæ præſidium invenit:

venit: sed filia eius ibidem capta, propter illam hæresim, quam & ipsa docebat, in aquâ, per latam sententiam suffocata est. Deinde Huttenus Salzburgam adijt, & ibidem quoscumque homines ad suam falsam doctrinam asciuit, potu è vasculo à se porrecto potato in tantum insanire fecit, vt doctrinam suam acceptarent, & sanctam prædicarent, taliterque præstigijs dæmonum delusi sunt, quòd fatebantur se mira videre, atque cognoscere, prout multi homines viri ac mulieres pœnis affecti confessi sunt. Ad vltimum Augustam ingressus, quemadmodum Salzburgæ fecerat, ita & Augustæ fecit. Quare incarceratus, cùm Senatus Augustensis Hutteni factionem apud Herbipolim exploraſſet, Huttenus hæc audiens, de seipso desperans, callidè excogitauit, quomodo effugere posset, dum sibi lumen ad cœnandum concederetur. Quare pelliceas & stramina in vnum colligens incendit, vt inde in assere vbi catena compedum infixa erat, foramen igne latiùs excauaret, vt catenâ inde extractâ liber efficeretur; & cùm magister carceris adueniret, vt lumen ab eo reciperet, ipse à vinculis liber, ipsum magistrum carceris loco sui in custodam proiectum includeret. Sed fesellit Huttenum sua machinatio: dum laqueum parat, ipsemet in illum cecidit. Nam dum cum illo igne se à vinculis absoluere credidit, vapor illius ignis in illum intrauit in tantum, quòd pænè ei mortem intulit, ac in terram cadens, veluti semimortuus jacuit. Magister autem carceris, cùm naribus sentiret odorem ignis, ad carcerem cucurrit, & Huttenum quasi mortuum inuenit: ex qua infirmitate postea 8. die defunctus est in suâ pertinacia. Senatus autem pro tribunali sedens ipsum Huttenum defunctum, veluti viuum, tamquam hæreticum ad exustionem ignis adjudicauit. Cùm autem in carro sedens veluti viuus ad comburendum per lictorem educeretur, ac campana vulgò Sturmglogg super ipsum pulsaretur, factus est concursus populi. Multi autem ipsum videntes, iniustam eius mortem, tamquam justi & sancti hominis deplorabant. Post incinerationem illius in *Vindam* (Wertach) proiecti fuêre. Homines autem sectæ illius, locum illum, in quo

combu-

combustus fuerat, adierunt, & inde cineres ac terram colligentes, pro reliquijs veluti vnius magni sancti viri reseruantes, in vrbem Augustam cum singultibus 7. die Decembris reportauerunt.

XXIII. In die S. Catharinæ cùm coadiutor D. Ambrosius Kuen cathedralis Ecclesiæ ibidem de veneratione Sanctorum prædicasset, hæretici prædicantes M. Michaël Kallern, Ioannes Schneid S. Crucis de Schongau, & S. Georgij Ioannes Seyfrid de Gundelfingen peruersi prædicatores ipsum obseruabant, finitóq; sermone illum adierunt, quod mulieres videntes accurrerunt, & illos hinc inde per capillos trahentes, ac cum sellis percutientes, vix manibus feminarum in tumultu effugerunt.

Anno Christi M.D. XXVIII

I. DOminicâ die, 12. Ianuarij, anno Domini 1528. sub officio Missæ capti fuerunt II. rustici & vna mulier, qui omnes ex Bauariâ fuêre, qui se rebaptizare fecerunt. Hi alterâ die de vrbe educti sunt, & prohibiti, ne vltrà Augustam intrarent.

II. Die 13. Ianuarij, Augustæ capti fuerunt 30. viri.

III. Die 18. Ianuarij, 10. viri de Augustâ ex vinculis propter alterationem Baptismi in perpetuum exilium missi sunt. Et duo viri virgis cæsi quoque sint educti.

IV. Dominicâ die, scilicet 19 Ianuarij, in domo tabernarij N. Widenman, 20. rustici ex Bauariâ capti sunt, qui ibidem à seruo & ancillâ rebaptizati fuerunt. Qui alterâ die extra Augustam educti, prohibiti sunt, ne deinceps vlteriùs intrarent.

V. Wilhelmus Dux Bauariæ sub pœnâ grauissimâ prohibuit, ne quis subditorum suorum Augustæ Lutheranorum prædicatorum sermonem audiret, publicoque edicto omnibus suis præfectis demandauit, vt peruigilem custodiam itinerum obseruarent, ne quis tale edictum suum violaret. Transgressores verò omnes jussit sibi ad Monachum præsentari. Non autem pauci ei transmissi sunt, quos omnes in turri Falckenthuren includi fecit: de

qua

qua nullus impunitus exiuit. Aliquos igne combussit, aliquos decollauit, certos etiam aliquibus membris mutilauit, nonnullos etiam alijs pœnis castigauit, certos etiam pœna pecuniaria mulctauit.

In die S. Sebastiani Franciscus Preinling textor, cuius pater quondam in arbore prope S. Ratham sedit: Et gener sutoris; nomine Krablers, atque Anna Schleifferin Hucferin virgis per vrbem cœsi sunt. Jn die S. Vincentij duo viri ictu virgarum de vrbe educti sunt. VI.

In die S. Emerentianæ 3. Viri, & 5. mulieres de vrbe Augusta educti sunt. Die 24. Ianuarij seruus Viti Rueff, qui noluit Sacramentum præstare, quòd postquam de vrbe Augusta educeretur, vt vlteriùs nusquam in vita ingrederetur, per maxillas ferro exustus est. VII.

In die S. Scholasticæ, omnes qui secundariè baptizati erant, à Senatu iterum vocati sunt, & pœna pecuniaria puniti. Sed parum hæc mulctatio profecit, quia multi illorum ad pristinum errorem reuertentes, peiores effecti sunt. VIII.

In mense Februario Erfurdiæ Lutherani in magno numero conuenerunt, & totum Clerum ac Monasteria spoliauerunt auferentes omnia clinodia, monstrantias, calices, thuribul. & alia quæque simul, & deposuêre domos atque jurisdictiones Archiepiscopi Moguntinensis, & inibi vltra decem mille centena damnum intulêre florenorum. IX.

Deinde Erdfurdiæ instinctu cuiusdam sutoris capitanei rebaptizatorum, vltra 1500. rebaptizati iterum clam conuenerunt, vt eos qui non erant de secta illorum spoliarent & occiderent. Quæ res Senatui innotuit, & jussu illius in maiori copia conuenerunt, quàm rebaptizati erant, conflictumque ad inuicem habuerunt, multisque ex rebaptizatis occisis, 367 captiuatis, in vincula coniecerunt, qui varijs pœnis multi ex eis puniti. Sutor, ac alij 7. capitanei quadrifariè viui diuisi sunt. Sutori quoque in omnibus locis, vbi conciliabulũ celebrauerat, cor eius ostensũ fuit. X.

Eodem mense Patauiæ 32. personæ, qui rebaptizati erant, XI.

capti sunt. Et ex illis 8. in vno igne consumpti sunt. Certique ex illis, qui errorem reuocauerunt, decollati sunt, ac alijs pœnis extincti, secundùm discretionem sexûs.

XII. Decimâ die Martij, Doctor Balthasar hæreticus rebaptizatorum dogmatizator, vnà cum vxore suâ vna die Viennæ morte extincti sunt. Ipse in curru positus per omnes plateas vrbis deductus est, & in qualibet plateâ forcipe ignitâ laceratus fuit, ac deinde incineratus. Vxor verò eius in aqua suffocata est. Hac itaque morte miser iste Doctor Balthasar de Fridperg, post multa nefanda scelera punitus est. Diu in arce Greitzenstain tria milliaria à Viennâ captiuus fuit.

XIII. In pago Aibling 6. Milliaria à Monaco distans, mulier rebaptizata per datam ac latam sententiam in aquâ submersa fuit, & vltra quartale vnius horæ aquis immersa permansit. Demùm ac si esset mortua, per lictorem extracta, & carro imposita, ad locum sepulturæ deducta fuit, ibique in terrâ exposita in capite ad lapidem collisa, læsa ac vulnerata, sanguinem è vulnere emisit, dixitque: Heu ô B. V. Maria, quàm duriter me deposuisti in terram! ac deinde surrexit. Cumque lictor vellet eam iterum neci tradere secundùm latam sententiam, à populo prohibitus fuit. Et ipsa læta cum populo pagum iterum intrauit, qui ad spectaculum suæ necis aduolauerat. Ipsa autem mulier autumabat, sese ab ineunte ætate quotidie semper Glorioſissimâ V. Mariam veneratâ esse, nisi in præsentiarum per 20. hebdomadas à tempore illo, quo rebaptizata fuit. Affirmauit autem, in eductione ad pœnam mortis sibi B. V. Mariam apparuisse, eique dixisse: Constanter age filia, & noli timere, quia ego te liberabo de morte hac turpissimâ: & quamdiu sub vndis steti submersa, ipsa V. Maria mecum stetit, & supra aquam caput meum leuauit, pallioque suo me inuoluit, ita vt visus oculorũ hominum, me non præoccupauerit. Affirmauit autem, doctrinã, sectam & fraternitatẽ fore falsam ac dæmoniacã.

XIV. A festo Purificationis B. M. V. vsque ad diem Palmarum in Monaco ex rebaptizatis 6. viri sunt combusti, duæ mulieres in aquis submersæ, & alij 22. viri alio mortis genere puniti.

Con-

Constantia vrbs periura effecta sese ab Imperio & Liga Sueuica alienauit 8. die Februarij, & cum Bernensibus ac Turregensibus ad spatium 10. annorum fœdus percusserunt, & in vrbe Constantia Legatorum ambarum vrbium litteræ confœderationis publicè lectæ sunt, & exinde juramentum ad inuicem præstiterunt, & id solùm ea de caussa, vt Constantienses spoliationem Ecclesiarũ, ac Cleri eiusdem vrbis factam quantum ad restitutionem resistere valerent. Quare ipsi Lutherani illis duabus ciuitatibus Carlioſtadijs adiuncti sunt. Ceteræ autem 8. partes Helueticæ Ligæ, quæ in verâ fide Catholicâ permanserunt, cum eis fœdus, ligam vel confœderationem noluerunt, Constantienses tamquam hæreticos respuentes. XV.

Post recessum Cleri à Constantiâ ad Vberlingen, ipsa vrbs ad tantam inopiam redacta fuit, ac si ex peste maximâ ibi homines defecissent. Nam vltra 500. domos vacuæ inibi absque habitatoribus effectæ sunt, eò quòd mechanici victum acquirere minimè valerent Clero absente. Turegenses concesserunt Constantiensibus 5. aduocatias, quas priùs Maximiliano Imp. abstulerant, ligâ illâ durante. XVI.

Heluetiorum 8. partes Ligæ petierunt à Turegensibus restitutionem Monasterij Heremitarum B. M. V. Ord. S. Benedicti, & Comitem de Geroldsegk apostatam Abbatem apud Turegum commorantem, è Monasterio excluserunt, ac Monachum vnum ex S. Galli cœnobio in Abbatem ibidem constituerunt. XVII.

Aurach vrbs Helvetica sub pœnâ capitis mandatum edidit, vt omnes libri Lutheranorum in vnum locum deportarentur. Quo facto cumulus factus est, quasi domus parua, inde Senatus jussit, vt per detractorem pellium bestiarum mortuarum ex peste incenderentur, eò quòd huiusmodi libri non essent digni, vt per lictorem incenderentur. Quod & factum est. XVIII.

Auctor hic vbique vtitur nomine lictoris, *loco* Carnificis.

In die Parasceues, cùm more consueto in Ecclesiâ S. Vdalrici ad sepulchrum Domini V. Sacramentum Eucharistiæ locatum fuisset ad caput Imaginis Christi, quidam vir accessit dicens: XIX.

Pfuy dich Christe, *es ne intus in domunculà stultorum?* & ei posteriora porrigens, cum derisione abscessit.

XX. Apud Carmelitas Augustæ V. Sacramentum Eucharistiæ in altari inclusum, post diem Paschæ furto sublatum est. Quod cùm Senatui denuntiatum esset, constituerunt illi, qui furem traderet, 100. fl. Sed hoc pro ludibrio habitum fuit, & nihil amplius actum est. Fama fuit, furem huius sceleris apostatam eiusdem Monasterij extitisse, qui & ibidem sine alicuius castigatione permansit.

XXI. Adolphus Ducher lapicida domum habuit prope Licum Augustæ, qui in maiori hebdomada versus Viennam recessit, & curam domus suæ commendauit & reliquit vxori suæ prægnanti, nomine Rücklingerin. Mulier hæc per 3. dies ante festum Paschæ ordinauit domum suam ad secundum baptismum præstandum, pro congregatione virorum ac mulierum huius fraternitatis, & ad prædicandum, ac alia quæque peragendum secundùm hæresim & sectam illorum, vtque eò meliùs fieri possent omnia sine strepitu, non sicut Rahab meretrix signum in domo sua posuit ad liberandum animas suorum; sed ad captiuandum, signum in januis affixit, vt hi qui huius rei conscij essent, conuenticulum huius sodalitatis liberè accedere, & inuenire possent. Intra domum quoque valuas & fenestras pannis lineis & tapetijs obduxit, ne quis ab extrà eos conspicere posset. Conuenerunt itaque in die Paschæ summo manè ante auroram post Resurrectionem Dominicam ferè 200. homines, viri ac mulieres, senes atque juuenes, serui & ancillæ, ciues atque extranei, secum afferentes cibum & potum, vnusquisque secundùm facultatem suam: pecuniam quoque inter fratres diuidendã, ne egens aliquis inter eos inueniretur. Ioannes Sebold sutor Augustensis, qui eis prædicabat, & articulos hæreseos legebat, circa horam quintam ad eos dixit: Ecce, qui adhuc infirmi sunt in fide, abire possunt, quoniam futurum est, quòd persecutio in nos mittatur. Certi etiam, qui honestiores inter illos fuêre, per nuntios auisati sunt, vt se ab illa fraternitate disiungerent, antequam caperentur. Quare solummodo 95. personæ in illa

illa fraternitate permanserunt. Circa horam septimam autem domus illa circumdata est à præfecto vrbis cum suis seruis à Senatu ei deputatis, qui personas has omnes ceperunt, & singillatim in carcerem duxére. Semper seruus vnus præfecti, duxit in simul duas mulieres, ac deinde alter seruus vnus subsequens duxit virum vnũ, quousque omnes incarcerati sunt.

Feria 2. Paschæ, horâ 9. Senatus extra vrbem in perpetuum exilium educi fecit 29. personas, inter quas fuêre 8. mulieres, & 2. juuenes. Post horam 12. eductæ fuêre 6. mulieres, inter quas vna mulier fuit, quæ 7. filias habuit. Non est credibile quàm gaudentes hi omnes viri atque mulieres in exilium ierunt. Disiungebantur viri ab vxoribus, liberis & amicis, & è conuerso vxores à maritis ac pueris, & huiusmodi omnia pro nihilo ducebant, exultantes abibant, omnibusque spectaculum præbuêre. Aderant etiam aliqui ciues, qui his, qui pauperiores inter illos erant, eleemosynam ministrabant, compassionem cum eis habendo: multi quoque eos deridebant, asserentes eos dignos fore supplicio mortis secundùm quod leges dictant. XXII.

Sabbato 5. mulieres honestæ, quæ indurato animo in hæresi illâ perseuerauerant, extra vrbem in exilium missæ sunt. XXIII.

Georgius Regel ciuis Augustensis fugâ seipsum saluauit, & vxor eius Anna Manliche rusticano habitu circumamicta, amphoram portans, ac si lac in vrbe vendidisset, de Augustâ tali modo quoque effugit. XXIV.

Feria 3. post *Quasi modo* mulieri vni lingua abscissa est: & 5. mulieres ferro candenti per maxillas exustæ sunt, quæ venustæ fuerunt; vni quoque viro lingua abscissa est, & duo viri atque juvenis vnus, qui litteras hinc inde rebaptizatis detulerat, virgis per vrbem cæsi sunt. Vxor autem Adolphi Ducher, eò quòd prægnans fuit, in corpore non fuit punita, sed in exilium missa. Quæ demùm anno 1531. in Februario ab Aichelin in aqua suffocata est, eò quòd præfatam hæresim derelinquere noluit. XXV.

Eádem die Senatus sedit in concilio pænè vsque ad tertiam XXVI.

horam. Et iterum de nouo capi fecit 14. personas, & mulierem illam, cui lingua abscissa fuit, quæ de vrbe exire nō luit.

XXVII. Feria 4. vxor Lucæ Haffners Scabini de vrbe educta est, & vnus juuenis.

XXVIII. Sabbato Ioannes Sebold sutor, qui in die Paschæ his, qui de fraternitate fuerunt, prædicauerat, indurato animo in sua hæresi decollatus est.

XXIX. Feria 2. post *Misericordia* in nocte, 11 ciues capti sunt.

XXX. In profesto Apostolorum Philippi & Iacobi, vxor Iacobi Carmelitæ apostatæ, quæ per se ire seu currere noluit, carro imposita fuit, quem 4. viri, vulgò Rodler/ trahentes, lictor subsequens per vrbem vsque ad portam virgis percussit. Duo quoque viri exinde, calceator vnus, & Tabernarius etiam virgis cæsi sunt. Iacobus Carmelita est captus, & in carcere Augustensium permansit vsque ad annum 1530. Et Sabbato post Luciæ è carcere eductus, hæresim reuocauit publicè in colle Perlach, sicque dimissus est liberè.

XXXI. Vxor Laurentij Kraffters vidua, quæ cum 7. liberis vnà cum genero suo Lucâ Müller rebaptizari se fecerat, & obseruatrix omnium rebaptizatorum erat, fugâ semetipsam saluauit, & per aliquantum temporis spatium Norimbergæ fuit, tali conditione à Senatu ibidem cum suis adstricta, vt limitem domus suæ non transcenderet, nec aliquod verbum de suâ secta proferret. Demum etiam ibidem à Senatu, publico edicto ab vrbe prohibita est. Ad vltimum Augustam clam reuersa, & à Senatu Augustensi occultè punita, in propria domo remansit quasi inclusa per longum tempus.

XXXII. Eittelhans Langenmantel ciuis Augustensis, qui in die S. Georgij in Leuttershouen vnà cum seruo juuene 19. annorum, & ancillâ, quam seruus ille in vxorem duxerat, & in breui cum illâ nuptias habere volebat, captus est, & duo juuenes rustici de Göggingen cum illo, per nobilem virum Diepoldum Stain Capitaneum Sueuicæ Ligæ, qui cum 20. equitibus omnes ad Weissenhorn deducti sunt, & 12. die Maij decollati sunt, & ancilla in aquâ suffocata. Omnes tamen cum reuocatione deuotè in anti-

quâ

quâ fide Catholicâ vitam concluserunt. Ipse verò Eittelhans Langenmantel diu reluctauit, & ab erroribus suis resipiscere noluit, quoniam totaliter infectus fuit cum omnibus erroribus & falsis doctrinis ac damnatis Lutheri, Oecolampadij, Carolstadij, Zvvinglini, & Nouatiani. Amici eius pro liberatione illius 5000. fl. dare voluerunt, sed proceres Ligæ id renuerunt. Iussit itaque Diepoldus de Stain, vt D. Ioannes Gesler Plebanus in Weissenhorn Eittelhans Langenmantel accederet, & eum de salute animæ suæ commoneret, qui secum assumens M. Andream Plebanum in Oberhausen, M. Ioannem Lickinger Plebanum in Wallenhaussen, M. Valentinum Vicarium Parochiæ in Bellenberg, D. Ioannem Schmid Prædicatorem in Weissenhorn. Hi præfati 5. Sacerdotes, primâ die 3. laicos & ancillam à suis erroribus ad veram fidem reduxerunt. Deinde ipsum Langenmantel accesserunt, cum quo & per continuos 4. dies egerunt, sed cum eo nihil profecerunt, qui neq; aliquod verbum salutis ab eis audire voluit, asserens se in verâ fide esse solidatum ac fundatum, errores suos tuendo. Quintâ autem & vltimâ die, cùm in crastinum decollari deberet, D. Plebanus in Weissenhorn astantibus alijs Sacerdotibus dixit: Langenmantel, res non aliter se habet, nisi quòd sine retractatione crastinâ die vos mori oportet, juro itaque vobis cum salute animæ meæ, quòd si perseueramini in erroribus vestris, crastinâ [illegible] ciamini filius æternæ damnationis. Ad quod Eittelhans Langenmantel infert inquiens: Flectite genua, & vnusquisque [illegible] Dominicam orationem, vt Deus mihi inspiret ea, quæ deducant [illegible] ad veritatem & viam justitiæ. Oratione finitâ, cum [illegible] nibus & auctoritatibus sacræ Scripturæ ex [illegible] Langenmantel eis dixit: Ego volo vos [illegible] tiones, quarum prima est: Si vultis [illegible] præstare, quòd in fide Catholicâ [illegible] vestris monitis paruero, cum [illegible] acquiescam placidè. Secunda [illegible] loco meo, an velitis fidem meam [illegible] Cui Plebanus in Weissenhorn [illegible]

instruat, & ea,
co sui æternam
ecundam propo-
llet, vellet vera-
finem tenere.
res suos reuoca-
dmisit; quòd se-
dministrauit,
æ scripsit, ipsum
ac deuotè V. Sa-
finem in magnâ
mortem pro suis
pum sacrarum
am veram ac re-
clesiæ reductus
m ad decollan-
, eò quòd poda-
it ei nuntius ab
m missus, vt in
ret Eyttelhans
m de Weissen-
ulisper a ver-
ntium expediã,
uius rei gra-
et vos inter-

versus ad lictorem, ait: Oro te, ne mecum properè agas, volo enim jugulum tibi viriliter suo tempore ad feriendum præstare, permitte mihi, vt Symbolum Apostolorum ex integro perórem, & in quocumque verbo errauerim, vos Domine Plebane mihi dicito. Et incœpto Symbolo, integerrimè sine respiratione, vsque in finem orauit. Secundariè autem iterum ad lictorem conuersus, dixit: Permitte mihi, ait, adhuc, vt ante exitum animæ meæ symbolum perorem. Quo incœpto, ensem vibrans caput eius amputauit, ac in terram cadens, corpus eius in sellâ sedendo permansit, ac demùm cum sellâ cecidit. Tam deuotè autem, & patienter vitam concluſit, quòd plures ad lachrymas prouocauit.

Matthæus Harder cum Fittelhans Langenmantel in Leuttershouen etiam captiuus adductus est vsque ad S. Ratham. Cùm autem se excusaret, affirmaretque, quòd de illâ Societate non foret, eamdemq; sectam & doctrinam execraretur; ad nullam autē aliam causam ipsum Langenmantel accessisse, nisi vt domum emptam in Leuttershouen litteris ratificaret; Diepoldus de Stain his auditis, jussit Matthæum Harder & juramentum præstare simul & fidem, quòd velit Leuttershouen adire, ac tribus diebus in eádem domo incluſus manere, & vsque ad sui deliberationem inde nec pedem mouere. Quo facto dimissus est, & sui juramenti immemor, ad Augustam redijt, vbi quemadmodum sicut priùs sectam Lutheranam sub arbore juxta S. Sebastianum atque alijs conuenticulis prædicauit. XXXIII.

In die S. Seruatij, filius Scabini Widtholz ex vrbe Augustâ vnà cum seruo suo in exilium missus est, qui Bauariam accedentes in oppido Aichaim capti sunt, vbi in vinculis vsque ad sequentem annum permanserunt. Demum per reuocationem errorum ad ensem adjudicati sunt, & per 6. horas antequam decollari deberent, intercedentibus precibus apud Ducem Wilhelmum vitâ donati sunt, & pœnâ pecuniariâ castigati atque dimissi. XXXIV.

Sabbato post Corporis Christi vni Textori lingua abscissa fuit, Alter verò eiusdem artis ferro candenti per maxillas vstus est. XXXV.

Eodem die apud Kauffbeuren 5. Viri in foro decollati sunt, XXXVI.

& 30. Viri ac mulieres ibidem candenti ferro per maxillas exuſti ſunt, ſeu virgis extra vrbem cæſi. Quos omnes Gallus Fiſcher Auguſtenſis rebaptizauit.

XXXV II. Landſpergæ 3. viri igne exuſti ſunt, & quartus decollatus, qui reuocauit; qui ſecundariè baptizati fuerunt.

XXXV III. Eodem tempore Senatus Auguſtenſis indulſit ferè pro maiori parte his, qui in hortis fuêre, atque illis qui rebaptizati ſunt, ab exilio iterum regreſſum in Auguſtam tali ſub conditione, vt delicta deinceps non admitterent, aut conuenticula celebrarent, ſub pœnâ priuationis vitæ.

XXXIX. Exinde à nonnullis hæretica prauitas rebaptizatorum iterum incœpta eſt. Quare Senatus Auguſtenſis Georgium Zech tabernarium in domo doliatorum, cum certis viris ac mulieribus incarcerari fecit. Aliqui etiam viri ac mulieres ſibi conſulentes fugâ ſalvati ſunt.

XL. In tempore illo Reuerendiſſimus Princeps de Walkirch Alemannus Epiſcopus Hildesheimenſis & Coadiutor Conſtantienſis, ſupremus Cancellarius Caroli Imp. juſſu eiuſdem Senatum Auguſtenſem acceſſit, etiam omnes inhabitatores allocutus eſt, quibus etiam nomine Imp. mandauit, juſſit, exhortatus eſt, & rogauit, vt ſeſe ad veram & Catholicam fidem conuertant, juſſiſque eius obtemperent. Quòd ſi, Lutheranis prædicatoribus ab vrbe in exilium miſſis, reſipiſcerent, ac ſanis ſuis conſilijs acquieſcerent, vellet Senatum vnà cum ceteris inhabitatoribus vrbis, ab offenſa Cæſaris iterum in priſtinam gratiam ac fauorem illius reducere, ac ſi numquam regijs mandatis in Lutheranâ labe toties inobedientes extitiſſent, enumeraris priùs quàm plurimis exceſſibus Auguſtenſium, quibus Carolus Cæſar offenſus eſſet. Qui reſponderunt: quòd poſt deliberationem vellent ſe taliter habere & exhibere, & non ſolùm congruum, ſed etiam beneplacens reſponſum S. R. D. præſtare vellent, quòd contentaretur. Cancellarius autem legatione ſuâ Auguſtæ perfunctus, reſponſione non acceptâ, verſus Pragam ad Ferdinandum regem abijt.

XLI. Exinde præfatus Cancellarius nomine Caroli Cæſaris Domino-

minorum Fuggerorum prædicatorem Eccleſiæ S. Mauritij, Doctorem Othmarum Luſcinium acceſſit eum ſupplicans, quemadmodum etiam Sereniſſimus Rex Ferdinandus litteras eidem ſcribendo fecerat, vt ad conſolationem Chriſti fidelium in præfata prædicaturâ perſiſteret, promittens eidem ex fiſco Imp. 100. fl. vltra ſalarium Fuggerorum ſeſe annuatim præſtiturum, vt ſua ſana doctrina ac honeſta vita Chriſti fideles in antiqua fide alerentur ac roborarentur, alijque lapſi conuerterentur ad caulam ouium Chriſti. in quo Carolo Rom. Imp. & Ferdinando Regi Bohemiæ atque Hungariæ, ac ipſis Fuggeris, & omnibus veris Catholicis rem gratiſſimam exhibeat, & ipſi Domino DEO Redemptori noſtro IESV CHRISTO ſummam complacentiam oſtendat. Quibus votis, inuitus, quamuis contra inſtitutum, vt ſubditus, propter animarum ſalutem ſeſe ſubmiſit, & annuit.

In die Natiuitatis glorioſæ V. MARIÆ D. Othmarus Luſcinius inſerendo in ſermone prædicauit contra rebaptizatos, aſſerens eos hæreticos, & baptiſmum illorum, veluti canum & catarum fore. Qua de cauſsâ Senatus motus, ad D. Othmarum duos præcipuos pro ſecretis in concilio, ſcilicet Martinum Heiden ſcribam, & Valerium Lochner virum honeſtum vnum è tribus viris, videlicet Raths-Knecht miſit, eique regiam ſtratam, vulgò Reichsſtraß interdixit ſimul & excluſit, ne hinc inde pertranſiret. Quam inhibitionem ipſe ægrè ferens, huiuſque rei cauſſam ſcire volens, cui reſponſum fuit, quòd ſua prædicatione populum ad ſeditionẽ incitaſſet, & Lutheranos ac rebaptizatos hæreticos nominaſſet. Primum negauit, aſſerens ſe non ſeditiosè, ſed Catholicè prædicaſſe, eò quòd Catholicis de antiquâ fide prædicaſſet, qui neque nutu aut vllo verbo aliquam notam rebellionis vmquam oſtendiſſent, vel incurriſſent, ſeu haberent contra Senatum: ſed Senatui veluti quieti ſubditi & pacifici obediendo ſemper obtemperaſſent, prout etiam in præſentiarum quoque facerent. Nam ipſemet primus eſſet, qui in ſeditione ſuccumberet, ſi oriri contingeret, quod Deus auertat. Huius rei teſtes eſſe velit omnes de antiquâ fide, qui eius ſermoni interfuêre, ac ceteros quoque illos ex nouâ XLII.

fide, qui alicuius honestatis forent. Secundum heu condolendo affirmauit, verum esse, rebaptizatos & Lutheranos hæreticos nominasse, cùm veritas ita habeat: vtinam alio nomine censerentur digni, sed ex quo Sacra Scriptura & edictum Caroli Cæsaris tales, ac eorum fautores, vel protectores hæreticos nominent, ei contrauenire minimè licere videatur, cùm non ille sed legislator in capite de mendacio redargui debeat. Si autem in suâ excusatione Senatus non esset contentus, exinde vellet stare in iudicio coram Ordinario, tamquam vero suo Domino, seu coram Cæs: Maiestate, tamquam legitimo Domino illorum, cuius dominio vrbs Augustana subiecta foret. Accesserunt quoque Ambasiatores Caroli Imp. & Ferdinandi Regis Senatum, Gabriel Comes de Ortemburg, & Georgius Truchsess de Waldpurg Baro, rogantes vt D. Othmaro talem inhibitionem relaxaret, & nullam molestiam atque impedimentum in sua prædicatione sustineret, eò quòd proprio motu de Augustâ & à prædicaturâ licentiam abeundi ad Friburgum à Dominis suis impetrasset: sed rogatu Cæsaris, ac Ferdinandi Regis, quorum voluntati contrauenire minimè licuisset, oneri prædicandi sese iterum submisisse. Senatus itaque interdictum à domo sua exeundi ac hinc inde per vrbem pertranseundi, iterum relaxauit, sed è diuerso, eidem facultatem prædicandi exemit, eaque caussâ mox recessit.

XLIII. Sabbato ante Matthæi Apostoli, Senatus Augustensis ad concilium ire jussit sed peruersores, non prædicatores Euangelij, quibus iniunctum fuit, vt vnanimes in prædicationibus essent, & non vnus pro, & alter contra, affirmaret. Quod ego non credo affuturum, cùm spiritus illorum mendax sit, & omne regnum in seipsum diuisum desoletur.

XLIV. Dominicâ die ante Matthæi, Senatus Augustensis proclamari fecit sub mandato, vt tria festa B. Mariæ V. & omnium Apostolorum iterum ferientur more antiquo.

XLV. Deinde feriâ 5. post Conceptionem B. Mariæ V. Senatus Augustensis quoque mandauit, vt festum Epiphaniæ etiam ferietur more antiquo.

Imperia-

Imperialis vrbs Lindau, quemadmodum Constantienses cum Heluetijs Ligam & confœderationem inierunt. XLVI.

Imperialis vrbs Vberlingen, eò quòd in vera fide Catholicâ, & Caroli Imp. immobilis permanſit, inſignia Sigilli illorum Cæſar plurimùm decorauit, honorauit & exaltauit. Ab Antiquo habuêre in Epitaphio Aquilam: nunc autem habent in Aquila ſcutum, in quo ſtat Leo aureus coronatus coronâ aureâ, qui erectis pedibus nudum enſem tenet, in ſublime vibrans. Supra ſcutum ſtat galea, more nobilium, quoque aureum, & ſupra galeam, iterum ſtat corona aurea, cum complicatis panniculis diſcoloribus. Et ſupra galeam & coronam ſtat Leo aureus cum nudo enſe in ſublime erecto. Nulla alia ciuitas Imperialis galeam habet, niſi Argentina. LXVII.

Ferdinandus Rex donauit quoque Senatui in Vberlingen certas magnas bombardas, & inſtrumenta bellica, quas ipſi in nauibus per Rhenum Conſtantiam pertranſeuntes cum tympanis & tubis armatâ manu maximo cum triumpho in ſuam vrbem perduxerunt. XLVIII.

Ratisponenſis Senatus, qui ibidem in ſuâ vrbe totum Clerum in ſeditione Lutheranorum ſubjugauerunt ad ſteuram, & alia vectigalia reddenda, quemadmodum & laici ciues illorum ſoliti & aſtricti ſunt, Epiſcopo & omni Clero priſtinam libertatem ſummâ cum beneuolentiâ iterum illo anno circa feſtum S. Bartholomæi reſtituit, mediantibus Friderico Palatino Comite, cuius Frater Ioannes Comes Palatinus ibidem Epiſcopus extitit, & Ducibus Bauariæ Wilhelmo atque Ludouico. Epiſcopus autem Ratisponenſis & omnis Clerus ibidem Senatui promiſit pro reſtauratione vrbis ſimul & in auxilium atque ſubſidium omni anno in perpetuum 200. fl. perſoluendum. XLIX.

Memmingenſes omnia altaria in vrbe ſuâ deſtruxerunt, eò quòd omninò nihil tenent de V. Sacramento Euchariſtiæ. Qua ex re Proceres Sueuicæ ligæ moti, eos de Ligâ Sueuica veluti hæreticos excluſerunt, ac magiſtrum ciuium illorum Vlmæ exiſtentes de Societate eorum reiecêre. L.

LI. Erdfurtenſes in eadem vrbe funditùs deſtruxerunt Archiepiſcopo Moguntino domum judicialem, & totum Clerum atque Eccleſias ſpoliauerunt, ac vltra decies centena millia florenorum damnum intulêre. Quæ omnia Archiepiſcopus Moguntinenſis in diæta Auguſtenſi Proceribus Ligæ propoſuit, deſuper petens illorum auxilium, juxta confœderationem atque tenorem Ligæ, quantum ad ſatisfactionem, reſtitutionem, & recuperationem ablatorum. Proceres autem Ligæ Erdfurdenſibus mandauêre, vt deſtructa omnia Archiepiſcopo iterum reædificarent, & ablata Clero, Monaſterijs, Collegijs ac Eccleſijs omnia reſtituerent atque ſatisfacerent, vel cum eis componerent; aliàs armatâ manu eos compellere vellent.

LII. Fridericus Comes Palatinus dixit: In Norimbergâ, Argentinâ, Vlmâ ac ceteris illis paribus ciuitatibus Imperialibus, inibi ſemper viri prouidi, & ſapientiſſimi ſummâ induſtriâ callentes inuenti ſunt, omniſque rerum ac diuitiarum copia. Miror quòd quælibet illarum ſolummodo per vnum virum apoſtatam tot & tanti in errorem ac labem Lutheranam inducantur. Auguſtenſes verò habent ſex peruerſores Lutheranos prædicatores, qui eos à verâ fide in errores inducunt.

Anno Chriſti M.D.XXIX.

I. HEluetiorum Legati in capite jeiunij, qui non ſunt Lutherani, in Oeniponto Ferdinandum Regem Bohemiæ atque Hungariæ adierunt, ipſum rogantes vt cum eis Ligam ineat, contra ſuos confœderatos Heluetios Lutherana labe infectos. At Rex Ferdinandus cum eis diætam in Veldkirch indixit, illucq; ſuos Conſiliarios Comitem de Sulz, Georgium Truchſes Baronem, Marcum Sittich de Ems, Ioannem Iacobum de Landau, & Doctorem Iacobum, atque alios nobiles viros tranſmiſit ad fœdus cum ipſis percutiendum. Quod & opere perpetratum eſt.

II. Heluetij Lutherani Monaſterium S. Galli totaliter ſpoliauerunt,

runt, tabulas quoque altarium destruxerunt,& vltra 60000. fl. damnum intulerunt. Fratres dispersi in alijs tribus locis atque Monasterijs vt alerentur. Abbas præ dolore obijt: qui etiam in infirmitate laborans ab Heluetijs obsessus & obseruatus fuit.

Die 21. mensis Ianuarij, rusticis territorij Curiensis vndique ad ciuitatem Curiensem illicitis,dum Conuentus Ligarum Dauasi ageretur, Abbas Curiensis S. Lucij Ord. Præmonstratensium, vir quadragenarius audax, eloquens, honestus simul & doctus, Lutheranis valdè infestus, catenis vinctus, miserabiliter ad judicium trahitur extraordinarium. Accusatur *furti*, quòd bona Monasterij abstulerit,quæ ipse à latronibus eripuit custodiendà, & non longè à ciuitate deposuerunt, cum solemni protestatione. Item *proditionis*, quòd Episcopatum vendere voluerit Domino Mussi, vbi tantùm appellatus est vt attentaret amabilem tractatum, & apud illos, quorum interest, consensum impetraret. Item *rebellionis*, quòd edictum diuinorum officiorum intermittendorum transgressus fuerit. Accusator primus sententiam dedit, quoniam reus sit mortis. Accusatus, ipsum tormentis inquirendum, non permittitur respondere,nisi per interpretem,& hunc malè Romanum. Septimâ noctis vsque ad vndecimam diris & insolitis torquetur cruciatibus, in pauimento prætorij, audientibus longè vicinis, & ex proximis fenestris videntibus faciem horrendam pendentis à chordâ; & identidem repetentis: Quid me torquetis? nihil mali feci. Postridie ad publicam latronum custodiam deducitur, ad carcerem turris, & acriùs torquetur. Frigidâ perfusus aquâ, & humi positus aliquot horis, donec gelu membra constringerentur. Sic die tertiâ manè circa horam quartam vsque ad septimam, multum institerunt, vt conscios proferat, sed non constat nominasse quemquam, quia innocens criminum obiectorum existeret. Tandem circa horam vndecimam eiusdem diei, tamquam latro foras ciuitatem ductus, capite truncatur, verè Martyr, vsque ad vltimum vitæ spiritum sibi constans & patiens fuit. Mater eiusdem Abbatis ex morte filij, apud Veldkirch pæne contempta est. Die 27. præfati mensis trium Ligarum nuntios ad Veldkirch missi- III.

runt repetentes bona Monasterij, quæ augurantes bonum Abbatem apud diuersos amicos reposuisse: Sed spe frustrati, famelici ære alieno vacui recesserunt.

IV. Deinde etiam ceperunt excellentem Capitaneum Dietegonum ex Zutz, Carolo Imperatori percharum, vinctum ad Curiam traxerunt, quem etiam decollari jusserunt. Certum autem fuit Tugurinos animasse judices ad hoc facinus, qui iam per vallem Rheni longè dominantur cum sectâ suâ Lutheranâ.

V. Dominicâ *Iudica*, Augustæ hæresiarcha M. Michael Kellern prædicator apud Minores ad cœnam suam inuitauit ciuem Augustensem Sigismundum Welser, & apostatam vnum de ordine Minorum nomine Marcum, atque carpentarium vnum. Cœnâ autem factâ, hora 8. noctis, Ecclesiam Minorum ad extra concluſam præfati 4. Viri intrauerunt, & altare, vbi Crucifixum lapideum valde pulchrum, valore 300. fl. loco tabulæ stabat, accesserunt, à ciuibus nomine *Ridler* illuc collocatum ante certa lustra annorum. Hunc Crucifixum cum multis Imaginibus artificiosè elaboratum, & præ magnitudine in altum porrectum, vno animo accedentes, membratim quamlibet Imaginem frangentes, diuiserunt. Ex vnâ Imagine 10. partes, aut plures fecêre, ac si veluti latrones rotâ plexi fuissent.

VI. Exinde feriâ secundâ confusè clamores, sermones, ac loquelæ hominum vtriusque sexûs, ætatis atque statûs in Ecclesiâ Minorum fuêre, videntes Crucifixum tam enormiter confractum, quorum tamen maior pars displicentiam contraxerat. Aliqui ob reuerentiam Dei, ceteri verò affirmabant, quòd illi 4. viri, ideò non bene egissent, eò, quòd sine commissione superiorum, atque illorum, quorum expensis Crucifixum & altare constructum fuerat, confregerant, ac sic in messem alienam manus misissent, quod ad eos minimè spectare dignosceretur. Alij factũlaudabant, eò quòd cederet ad laudem Dei, cùm lege diuinâ in veteri testamento prohibita sit omnis sculptura deorum. Contigit autem fortuito casu, quòd subsequenti die Lucas Welser Senator, pater ipsius Sigismundi Welser, qui in confractione Crucifixi auxilia prali-

præstitit, Ecclesiam Minorum intraret, qui etiam pro parte, Lutheranâ doctrinâ infectus erat, videns Crucifixum confractum, summam displicentiam inde concepit, transgressoresque tam friuolos huius exquisitæ malitiæ meritò puniendos censuit. Insuper gratias agens DEO, quòd filij sui à tam nefandâ transgressione alieni essent, & huic sceleri nec verbo aut facto participassent. Et ecce vix verbis prolatis, vnus seruorum suorum illum accessit affirmans, id filium suum proprijs manibus, vnà cum ceteris perpetrasse, & huius rei factum ad Senatum delatum fore. Quod pater audiens consternatus mente simul & confusus domum suam adijt, & vagam relationem, veridicam inuenit.

VII. Eádem die Senatus in Ecclesiam Minorum misit Præfectum Augustensem, & Iuridicum scribam, vulgò Gerichtschreiber, ad lustrandum fracturam Crucifixi, & ad explorandum huius rei auctores. Deinde feriâ 3. M. Michaël in prædicatione publicè confessus est, se cum auxilio trium virorum Crucifixum lapideum, lignum prohibitum confregisse eâ de causâ, ne cum tempore à seipso caderet, casu illius 10. aut 20. vel 30. homines perimerentur, & exinde Augustenses obloquendo infamiam incurrerent à narrantibus: Ecce quàm stolidi & insensati sunt Augustenses, quòd sponte propriâ simul & industriâ, prohibitum lignum non deposuerunt. Cùm autem nos 4. viri prohibitum lignum deponere nitebamur, sua grauedine prævaluit simul & ponderositate, quòd illud minimè retinere poteramus, sicque prohibitum lignum ceteras imagines & sculpturas quoque confregit. Fracturæ lapideæ ligni prohibiti ecce iacent in ambitu Monasterij: si qui autem sunt, qui desiderant vnam vel 10. libras ligni prohibiti, veniat ad me cum sacco, cui ego omnem sufficientiam administrabo. Vah! quot homines per hanc Ecclesiam transierunt, qui vel pileum deposuerunt, vel se inclinauerunt, vel genuflectentes, aliquam orationem fecerunr, & exinde hoc scelere Deum blasphemauerunt, & magis atque plus immensum hoc actu, quàm peccatum mortale perpetrauêre. Ille homo maledictus est à DEO, qui altare construit, seu lignum prohibitum fieri procurat, scilicet Crucifi-

xum, aut laruas, vel imagines Sanctorum, quæ omnia lege diuina prohibita ſunt, & actores, factores, atque auctores omnes à DEO maledicti ſunt. Deinde ſummè blaſphemauit B. V. MARIAM, aſſerens illam communem feminam fuiſſe, quemadmodum aliæ mulieres. Poſt vituperationem Genitricis DEI, peruenit ad contumelias Sanctorum, qui iam cum Chriſto regnant, quorum conſortio ipſe hæreſiarcha dignus non eſt, ſed veluti beſtia à mari deſcendens cum ſuo dracone abſorbebitur per influentiam Iordanis in os eius. Veneratione etenim Sanctorum ita deriſit, atque diſſuaſit, quòd nefas eſt dicere etiam apud barbaros.

VIII. Feria 5. ex poſt Sigiſmundus Welſer ad Senatum vocatus eſt, tamquam auctor huius ſceleris, qui M. Michaëlem & alios duos viros ad deſtructionem Crucifixi concitauit, & quidquid mali eis inde eueniret, ſe pro eis ſatisfacturum promiſit. Punitus eſt autem à Senatu pro 300. fl. & inſuper per 4. hebdomadas in turrim Gögginger Thor collocatus eſt. In quam in die *Palmarum* intrauit, & ibidem vſque ad Dominicam *Iubilate* incluſus permanſit. Sigiſmundus Welſer cuſtodiæ carceris mancipatus, aſſerebat ſe non auctorem huius rei extitiſſe, ſed M. Michaëlem, qui illum & alios ad id inſtigaſſet. Nam ab eo inuitatum ad cœnam, non alia intentione ipſum acceſſiſſe, quàm ad conuiuandum & confabulandum cum illo. Sed poſtquam lautè bibiſſet, fatebatur M. Michaëlem dixiſſe, Venite mecum in Eccleſiam, ſecum ferens claues, cum quibus ianuam aperuit, & ad altare acceſſit Crucifixi, vbi priùs locata fuêre omnia inſtrumenta ad deſtructionem Crucifixi neceſſaria. Et confeſtim M. Michaël ſuper altare aſcendit, primuſque ictum cum malleo Crucifixo illiſit, fracturamque fecit, & exinde eos in auxilium aſciuit, ac ſic ipſe impræmeditatus & à vino grauatus, adiutorium præſtitit, quouſque Crucifixum in tot partes confractum, ſolo proſtratum reliquiſſent. Sed ex quo ipſe tanta auſteritate & rigore puniretur, vellet etiam operam dare, & omnem ſuam ſubſtantiam exponere, quouſq; M. Michaël puniretur, quemadmodum & ipſe punitus eſt, tamquam cauſa efficiens, cùm ipſe id non ſua ſponte, ſed inſtigatione M. Michaëlis, &

opere

opere perpetrasset. Sed M. Michaëli nihil iniunctum est satisfactoriũ, neq; suis coadiutoribus, fortè ne seditio oriretur in populo.

IX. Feriâ 6. ante Palmarum Præfectus Augustensis cum vno tubicine & aliquibus seruis obequitans per omnes vias & plateas huius vrbis proclamari fecit infrascriptum mandatum, quod etiam 19. Martij ad omnes valuas Ecclesiarum, & ad Capitolium atque ad portas vrbis affigi jussit. Quod & factum est.

X. Honestus Senatus Augustensis, & illuc Sacri Rom. Imperij Præfectus seriosè mandant, præcipiunt & jubent, omnibus habitatoribus huius vrbis, atque eis subiectis, quòd imagines, epitaphia, picturas, & ceteras memorias in Ecclesijs vel cœmeterijs aut quocumq; locorum factas, erectas, atque stantes, sine scitu & jussione superiorum, maculare, seu dehonestare, confringere, vel collisionem aut damnum inferre: sed omni modo ipsi ac eorum subditi abstinere deberent à transgressione huiusmodi mandati. Si quis autem huius mandati per inobedientiam transgressor reperiretur, propriâ contumaciâ puniri deberet in substantiâ, corpore atque vitâ, aut aliâ pœnâ condignâ. Quare quilibet prouidè conspicere deberet, ne aliquam pœnam transgrediendo incurrat.

XI. Præfatus ciuis Lucas Welser fuit honestæ vitæ (nisi quòd seductoriè maculam Lutheranam contraxit) diues quoque ex dote soceri Sigismundi Gossebrott Magistri ciuium huius vrbis, cuius vnicam filiam in matrimonium assumpsit, vir non altæ sapientiæ, discretus tamen & deuotus à primæuâ ætate institutus fuit. Is quoque habuit alium filium, qui Alsatiæ in oppido *Ensisheim* captiuus detinebatur, morti destinatum, ac inibi longâ carceris inedia castigatum. Quem multo labore, ac multorum suffragijs, certisque millibus florenorum, difficulter à decollatione capitis liberauit. Carolus Imp. etenim sub mandato capitis, & omnium suarum substantiarum amissione, inhibuerat, ne aliquis ad stipendia, seu militiam Regis Gallorum accederet; quod ipse non solùm contempsit, sed etiam alios suâ pecuniâ, quam de domo patris asportauit, incitauit simul & induxit. Quare vt transgressor comprehensus, vix vitâ donatus est cum maxima ignominiâ,